

LABORA-FONTBERNAT

**Estudi d'una arma creada per les
Indústries de Guerra de Catalunya
durant la Guerra Civil (1936-1939)**

© Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià

Alumne: Albert Horts Barios

Curs: 2n BATX A

Centre educatiu: INS Ramon Muntaner

Departaments: Història-Tecnologia

Tutor TDR: Federico Luque

Localitat: Figueres

Data de lliurament: 2 d'octubre de 2013

“També, quan arribi el moment oportú, és evident que el nostre poble coneixerà abastament el resultat de tots aquests esforços callats, però plens d’entusiasme, que han permès per damunt de totes les passions que algunes vegades han volgut minimitzar-los, que una de les aportacions més valuoses i eficients que Catalunya ha dut a la lluita que estem sostenint és l’obra realitzada amb la seva indústria de guerra.”

Josep Tarradellas i Joan

President de la Generalitat de Catalunya a l’exili
(1954-1980)

“Que aquestes “indústries de guerra” facin més profunda la nostra nostàlgia de pau i ens impulsin a treballar-hi amb dedicació.”

Josep Alegre i Vilas

Abat de Poblet i president del Patronat de l’Arxiu
Montserrat Tarradellas i Macià

RESUM:

Aquest treball proposa l'estudi d'una arma peculiar creada per les Indústries de Guerra de Catalunya durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939), el subfusell Labora-Fontbernat. Prenent com a punt de partida la Comissió de les Indústries de Guerra (CIG) i a partir de la documentació recollida a l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, l'autor del treball analitza el naixement, el funcionament, l'organització, el desenvolupament i la desaparició de l'entramat industrial que va permetre la producció d'un important material bèl·lic. Deixant de banda el finançament econòmic d'aquestes indústries de guerra, el treball es centra bàsicament en les quinze fàbriques creades per la Comissió; i de manera especial, en la fàbrica ubicada a Olot, la F-15. Després d'investigar els tallers i persones protagonistes d'aquesta fàbrica, el treball analitza la creació del seu producte estel·lar, el Labora-Fontbernat, del qual se'n detallen diversos aspectes: el nom, el període i lloc de fabricació, la qualitat i ús de l'arma, el nombre d'unitats fabricades, la descripció tècnica i la seva presència més enllà de la Guerra Civil.

ABSTRACT:

This research proposes the study of a particular weapon created by the War Industries of Catalonia during the Spanish Civil War (1936-1939), the submachine Labora-Fontbernat. Taking as starting point the War Industries Commission (WIC) and from the documentation obtained in the Archive Montserrat Tarradellas i Macià, the author of this project analyzes the emergence, operation, organization, development and disappearance of the industrial fabric which allowed the production of an important war material. Leaving aside the funding of all these war industries, this project mainly focuses on the fifteen factories created by the Commission, and in particular, the factory located in Olot, the F-15. After investigating workshops and protagonists of this factory, the research analyzes the creation of their stellar product, the Labora-Fontbernat, which are listed several aspects: the name, time and place of manufacture, the quality and use of the weapon, the number of units produced, the technical description and its presence beyond the Civil War.

Paraules clau: Guerra Civil Espanyola, Comissió d'Indústries de Guerra (CIG), Fàbrica nº 15-Olot, subfusell, Labora, Fontbernat, Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià.

Key words: Spanish Civil War, War Industries Commission (WIC), Factory No. 15-Olot, submachine gun, Labora, Fontbernat, Archive Montserrat Tarradellas i Macià.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	4
1.1. Objectius	5
1.2. Hipòtesi	6
1.3. Metodologia	7
1.4. Fonts d'informació	8
2. LA INDÚSTRIA DE GUERRA A CATALUNYA DURANT LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA (1936-1939)	11
2.1. Cronologia	12
2.2. Constitució de la CIG	16
2.3. Posada en marxa de la CIG	18
2.3.1. Primeres empreses confiscades	18
2.3.2. Xarxa d'empreses i tallers	19
2.3.3. Les fàbriques de la CIG	21
2.3.4. Nombre i organització de les fàbriques de la CIG	25
2.4. Les activitats i l'organització administrativa de la CIG	25
2.5. Les condicions laborals	27
2.6. La fi de les Indústries de Guerra de Catalunya	28
2.7. El testimoni escrit de la CIG per part de Josep Tarradellas	34
Entrada de les tropes franquistes a Olot, 8 de febrer de 1939. Col·lecció d'imatges de Josep M ^a Dou Camps	36
3. LA FÀBRICA NÚMERO 15	37
4. EL SUBFUSELL LABORA-FONTBERNAT	49
4.1. Fitxa tècnica	50
4.2. Necessitat de la seva fabricació	51
4.3. L'origen del nom	52
4.3.1. Subfusell? Pistola metralladora? Fusell metrallador?	52
4.3.2. Labora? Fontbernat? Labora-Fontbernat?	53
4.4. Període de fabricació	53
4.5. Lloc de fabricació	53
4.6. Final de la fabricació	54
4.7. Creador de l'arma	54
4.8. Qualitat	55
4.9. Quantitat	57
4.10. Descripció de l'arma	59
4.11. Ús de l'arma	66
4.12. Actualitat de l'arma	68
5. CONCLUSIONS	70
5.1. Conclusions objectives	70
5.2. Valoracions personals	74
Vista parcial del Monestir de Poblet, seu de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià	75
6. BIBLIOGRAFIA	76
6.1. Llibres, revistes, documents, documentals	76
6.2. Webs	77
6.3. Visites	77
7. AGRAÏMENTS	79

1. INTRODUCCIÓ

Aquesta és la història d'una derrota, en la qual van participar diferents factors, essent un d'ells el pertinaç desig d'ocultar uns fets, o si més no, d'ignorar-los. I l'oblit, com es sabut, condueix al no-res. A la derrota, en últim terme.

Aquesta és la historia d'una industria forjada a Catalunya que, tot aprofitant unes indústries metal·lúrgiques ja existents, va posar-se al servei d'una guerra. I en aquest gest, com diu l'abat de Poblet, Josep Alegre i Vilas, es posava de manifest com *“la imaginació i capacitat d'un poble, que es desvetlla, s'adapta a qualsevol circumstància”*.

I aquesta també és la història d'un home amb una gran visió d'estat que va permetre, gràcies a la seva escrupolositat, guardar durant prop de quaranta anys documents de tota mena: l'ex president Josep Tarradellas i Joan (1899-1988). Els prop de dos milions de pàgines de documents perfectament estructurats en diferents sèries i seccions han estat el punt de referència per conèixer què va succeir a Catalunya durant la Guerra Civil. Sense aquest material avui no podríem parlar de les indústries de guerra a Catalunya i, per descomptat, haver confegit tampoc aquest treball de recerca.

Però la història que vull explicar, emmarcada en un context mes ampli, només és una petita mostra del que va succeir al nostre país: la fabricació d'una arma, el subfusell Labora-Fontbernat a una fàbrica d'Olot, la F-15. L'arma, és, per si sola, una mostra representativa del que van suposar les Indústries de Guerra a Catalunya.

Ambdós fets, la creació d'unes indústries de guerra catalanes i la fabricació del subfusell, comparteixen una sèrie de trets que fan del Labora-Fontbernat quasi bé un reflex del marc que va fer possible la seva fabricació: l'esforç i la tenacitat van possibilitar llur naixement; les dificultats de tot tipus van ser presents al llarg del desenvolupament de totes dues accions; els misteris que envolten les ubicacions dels diferents tallers de guerra són similars als enigmes dels diferents llocs de fabricació del subfusell; i, per acabar, la sort final de les indústries de guerra catalanes i del subfusell Labora-Fontbernat, obligades a “desaparèixer” i caure en l'oblit o la ignorància també ha estat la mateixa.

1.1. Objectius

L'objectiu que persegueix el meu treball de recerca no és altre que donar a conèixer al lector, mitjançant la investigació i la documentació, l'existència en un passat de les fàbriques d'armament a Catalunya durant la Guerra Civil Espanyola: l'origen, les característiques, l'organització i la seva desaparició.

La història ha silenciada la feina feta per les indústries de guerra a Catalunya per motius diversos: per un costat, el propi secret que envoltava el treball de les factories durant la guerra per no proporcionar dades a l'enemic, no ha ajudat a que es guardessin massa documents relatius a aquestes fàbriques -la qual cosa explica una de les grans dificultats que he tingut per elaborar el treball, com més endavant explicaré-. Però, hi ha una altra raó: la victòria dels nacionals va sumir tot allò que procedia del govern republicà, en aquest cas les indústries de guerra catalanes, en el més profund abandonament. Es fa certa aquella dita que diu que "allò que no es recorda, és com si no hagués existit"; en altres paraules, no ser capaç de mantenir en la memòria uns fets, ve a ser el mateix que negar-ne l'existència.

Les indústries de guerra estaven repartides per diferents indrets de Catalunya i en un primer moment em vaig preguntar si n'hi hauria alguna a la meua ciutat, a Figueres. Vaig descobrir que així era, però en intentar investigar més profundament aquesta circumstància, vaig trobar que no hi havia informació suficient, ni tan sols a l'Arxiu Comarcal de Figueres, i vaig concloure que un treball sobre aquesta temàtica no seria factible. Les úniques dades que posseeixo sobre els tallers de Figueres (Comitè Metal·lúrgic i Comitè Metal·lúrgic núm. 3) són comentades en un apartat del treball.

Seguint el mateix criteri de proximitat, vaig escollir la fàbrica de guerra situada a Olot, coneguda amb el nom de F-15, que va destacar per la producció del peculiar subfusell Labora-Fontbernat.

I així, arribem a l'enunciació completa del tema que articula l'objecte d'estudi del meu treball:

Amb aquest objectiu voldria, humilment, contribuir al procés iniciat ja fa uns anys per recuperar la memòria històrica del nostre país.

La F-15 i la seva producció estel·lar, el subfusell Labora-Fontbernat, com a elements representatius del que van ser les indústries de guerra a Catalunya durant la Guerra Civil.

1.2. Hipòtesi

De sempre m'han interessat les armes, especialment les contemporànies, i el meu oncle, propietari d'una botiga d'armes, sempre s'ha mostrat propens a satisfer la meva curiositat armamentística. Va ser ell, qui, per primera vegada, va esmentar la possibilitat de fer un treball d'investigació sobre les indústries de guerra a Catalunya durant la Guerra Civil.

La meva reacció va ser de sorpresa, ja que, malgrat la meva afició al món de les armes, ignorava l'existència en un passat de fàbriques d'armament catalanes. El meu estupor va anar en augment quan, a continuació, em va dir que una de les fàbriques de guerra estava ubicada a Olot. A mi em semblava que Olot era una ciutat allunyada del centre de Catalunya i, per tant, em va estranyar l'elecció de l'emplaçament de la fàbrica. Però, encara quedava una última revelació per part del meu oncle: en aquesta fàbrica s'havia creat una arma pròpia, el subfusell Labora-Fontbernat. No cal dir que aquesta última afirmació va encendre la metxa de la meva curiositat.

I així es va iniciar el meu treball i, amb ell, un ampli ventall de preguntes:

- Quan van sorgir les indústries de guerra? Per quina raó? Com estaven organitzades? On estaven? Hi treballava molta gent? Per quin motiu se'n desconeix majoritàriament la seva existència?
- Per què a Olot hi havia una fàbrica d'armes? Què produïa exactament? En queda algun vestigi? Els olotins saben que va existir? Queda algun antic treballador viu? Quin record en té d'aquella experiència?
- Com era el Labora-Fontbernat? Per quin motiu van decidir fabricar-lo? En queda algun exemplar?

He intentat resoldre aquestes preguntes al llarg del meu treball, i dic "intentar", perquè o bé la informació sobre el tema no existeix o bé és de difícil accés; sense oblidar que algunes de les dades són dispars.

Per tant, més que partir d'una "hipòtesi", el meu treball parteix d'unes incògnites a les quals pretenc donar resposta.

1.3. Metodologia

Per a la correcta elaboració del treball de recerca, he seguit un procés metòdic i sistemàtic, sempre tenint en compte les indicacions i consells del meu tutor de treball de recerca.

El meu treball de camp no ha consistit en cap experiment, sinó en una laboriosa tasca d'investigació sobre el passat ennuolat de les indústries de guerra catalanes, com qui busca punts marcats de forma incerta en un mapa d'una ciutat que no coneix.

Aquesta recerca m'ha portat per diferents llocs de Catalunya, parlant amb moltes persones diferents, des de simples ciutadans fins a arxivers i experts en el tema, fent indagacions com un detectiu. En aquest viatge he rebuscat en documentació antiga (com qui busca una agulla en un paller), per exemple, en els padrons de contribució industrial d'Olot dels anys quaranta o entre els groguencs i polsegosos papers de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià. Però, també, la recerca m'ha exigít llegir i visionar material existent sobre el tema, i saber-lo resumir, estructurar i contrastar; tasca que no sempre ha estat fàcil per l'escassetat de la informació i per la disparitat de dades. A continuació, concretaré els passos que he seguit.

Primerament, vaig realitzar una àmplia recerca informativa, a través de llibres, revistes, tesis, documentals i pàgines web sobre la Guerra Civil, les indústries de guerra i, particularment, sobre el subfusell Labora-Fontbernat. Així, i de mica en mica, vaig començar a assabentar-me de la temàtica del meu treball.

Gràcies a les coneixences del meu oncle, vaig contactar amb un descendent d'un treballador de la F-15, Alexandre Cuadrado. Després de dues llargues entrevistes amb ell i gràcies a tota la documentació gràfica, fotogràfica i testimonial de què disposa, em vaig poder fer una idea més acurada sobre la temàtica del treball. A més, A. Cuadrado ha anat col·leccionant diversos objectes relacionats amb la Guerra Civil, entre els quals es troba un subfusell Labora-Fontbernat. També, he tingut l'oportunitat d'entrevistar un descendent del propietari de la F-15: en Matias Castanyer, que em va aportar més informació sobre la fàbrica olotina.

Després d'haver conegut de primera mà les impressions sobre les indústries de guerra a Catalunya per part del senyor Cuadrado i del senyor Castanyer, es feia obligatori consultar l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià (AMTM), situat al monestir de Poblet. Un cop obtingut el permís per consultar el fons documental de l'arxiu, vaig anar-hi i vaig tenir la gran satisfacció de trobar documents, expedients, factures, llibres tècnics sobre les armes fabricades i fotografies de gran qualitat. Tot aquest

material anava ampliant les dades de què disposava sobre la temàtica del meu treball de recerca, encara que es tractava d'una informació dispersa i inconnexa.

Si de l'AMTM en surt allò que és essencial a nivell de documentació, no és aquest l'únic arxiu que he consultat. Calia apropar-se més a la F-15 i per això vaig adreçar-me a l'Arxiu Comarcal d'Olot on vaig aconseguir informació valuosa sobre com es va formar la F-15.

Per últim, per a la correcta realització d'aquest treball, m'he vist obligat a buscar en persona a través dels carrers i places d'Olot, preguntant a més d'un olotí –amb respostes dispars o silencis- les restes dels tallers de la F-15, emportant-me més d'una decepció i algun que altre dubte.

1.4. Fonts d'informació

La primera cosa que cal consignar, arribats a aquest apartat, és la dificultat que he experimentat per obtenir dades per al meu treball. No falta informació de les indústries de guerra –la tesi doctoral de Francisco Javier de Madariaga, *Las industrias de guerra de Cataluña durante la Guerra Civil*, aporta moltes dades, per exemple- , però escassegen les explicacions relatives a la F-15 i el subfusell Labora-Fontbernat. En ocasions, fins i tot les dades que he pogut obtenir són equívocues i, a vegades, contradictòries.

Lamentablement, a més, alguns dels protagonistes de les indústries de guerra han mort (cas d'Alexandre Cuadrado, Ricard Simon o el propietari de Can Castanyer). Llevat del fill d'A. Cuadrado i d'en M. Castanyer, net del propietari de Can Castanyer –seu de la F-15- els familiars més directes dels altres protagonistes no disposen de “records” de l'estada del pare (cas, per exemple, de la filla de R. Simon, Carme Simon, bibliotecària de la biblioteca Marià Vayreda d'Olot)

Per acabar-ho d'arreglar, alguns estudiosos del tema com l'historiador i exmilitar, Gabriel Cardona Escanero o, especialment, Jordi Pujiulà Ribera, historiador i cronista d'Olot, també han mort fa poc. M'hagués agradat poder contactar amb ells, per conèixer millor la temàtica que m'ocupa.

Un cop explicat el problema de les fonts d'informació, passaré a explicar quines han estat les meves principals fonts d'estudi.

La recerca bibliogràfica per tal de conèixer les indústries de guerra a Catalunya s'ha basat en llibres escrits per estudiosos del tema, articles publicats en diferents

revistes, documentals de televisió, tesis doctorals, pàgines web, etc., que han facilitat la comprensió de la matèria del treball de recerca. En aquest apartat, vull destacar la impressionant tesi doctoral de F. J. de Madariaga de més de 800 pàgines sobre les indústries de guerra a Catalunya, així com el documental de TV3, *Del pintallavis a la bala*. Ambdues fonts d'informació han estat molt útils i cadascuna d'elles té un lloc destacat en aquest treball.

Cal subratllar la importància del fons documental de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, que inclou des de fotografies a correspondència, des de gràfics de producció a factures, des de plànols d'arquitecte a llibres de fabricació d'armes. Les fotografies -1.182, una xifra extraordinària- són d'una gran qualitat i van ser fetes per professionals amb la voluntat de deixar constància de tot l'esforç que s'estava realitzant i per fer propaganda de guerra. Especialment destacats són els informes escrits pel mateix Tarradellas (*Report d'actuació* i *L'obra de la Comissió de la Indústria de Guerra*), així com les publicacions tècniques de la Comissió de la Indústria de Guerra, dedicades a l'explicació del material bèl·lic fabricat. Concretament hi ha 28 volums, un referent al subfusell Labora-Fontbernat.

Aquest arxiu recull el llegat deixat pel president Josep Tarradellas, que va escriure uns amplis informes sobre la producció de l'armament, les quantitats fabricades i els estudis tecnològics per a crear-les. Aquesta documentació, com tota altra relativa al període republicà, va estar amagada en bidons de benzina segellats i enterrats sota les vinyes de la finca del Clos de Mosny en el poble de Saint Martin-le-Beau, a la Turena francesa durant la Segona Guerra Mundial, i així evitar que els escorcolls de les tropes nazis –la Gestapo va registrar per tres cops la casa- els poguessin trobar. Era allà on s'havien instal·lat els pares de Josep Tarradellas en exiliar-se. En els moments en què Europa patia els estralls de la II Guerra Mundial, ells van saber guardar el testimoni d'una etapa de la nostra història. Aquesta documentació va tornar a Catalunya ara fa trenta-sis anys, al 1977, en arribar Tarradellas a la presidència de la Generalitat. I amb la seva esposa, Antònia Macià, van decidir el dia 23 de març de 1980 dipositar el fons documental al monestir de Poblet i van donar a l'arxiu el nom de la seva filla, Montserrat Tarradellas i Macià. (AMTM) «*Tarradellas va tenir 38 anys per destruir-los, però no ho va fer*», apunta la directora de l'arxiu, Montserrat Catalan, que subratlla la voluntat de l'expresident Tarradellas de deixar constància escrita de tot.

Altres fonts d'informació han estat els escassos protagonistes que van sobreviure a l'experiència de la Guerra Civil; en concret, com ja havia esmentat anteriorment, el fill d'un treballador de la F-15, Alexandre Cuadrado; i Matias Castanyer, net del propietari de la F-15. No he pogut veure un documental realitzat per Olot TV, en el

qual s'entrevista a Ricard Simón, antic administrador d'aquesta fàbrica i fill del propietari dels tallers de Can Simón (que també formaven part de la fàbrica núm. 15), malgrat les nombroses gestions que he fet per aconseguir-lo (parlar amb Carme Simón, filla de R. Simón, trucar a Olot TV moltes vegades i anar-hi personalment de manera infructuosa). Fins i tot l'arxivera d'Olot, Anna Bonfill, va intercedir sense èxit en la meua petició.

No menys important ha estat la col·laboració de l'Arxiu Comarcal d'Olot i el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca (PEHOC). La documentació conservada a l'arxiu comarcal ha permès la identificació de les fàbriques i els tallers sobre el terreny.

Un cop acabada aquesta breu anticipació del que serà el meu treball de recerca i prosseguint amb la seva lectura, passem pàgina per endinsar-nos en l'ígnit món de les indústries de guerra a Catalunya.

Vista parcial de les vinyes que envolten l'Arxiu Montserrat Tarradellas Màcia, que recorden les de Saint Martin-le-Beau, on va ser ocultat el llegat de Josep Tarradellas

2. LA INDÚSTRIA DE GUERRA A CATALUNYA DURANT LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA (1936-1939)

Molt poc se sap de com la indústria de Catalunya es va posar al servei de la indústria de guerra durant el període 1936-39. Va ser un esforç titànic i ambiciós, fet amb la urgència que el front imposava.

La guerra esclatà i la Generalitat va haver d'organitzar i canalitzar les iniciatives espontànies per subministrar material bèl·lic al front republicà. I ho va fer partint de zero a través de la Comissió de la Indústria de Guerra (CIG). Així ho afirma J. Tarradellas en *L'obra de la Comissió de la Indústria de Guerra*:

“La situació de Catalunya abans del 19 de juliol, pel que respecta a les indústries de guerra, era francament negativa. Pot afirmar-se d'una manera absoluta, que de les 800 indústries metal·lúrgiques importants de la nostra terra no n'hi havia ni una que es dediqués a fabricar elements per a material de guerra ni tan sols que estigués preparada per a fabricar-los”.

La important indústria catalana del moment era una indústria de pau. En cap moment havia existit cap iniciativa per a portar a terme un procés de fabricació d'armament. Les fàbriques d'armes a l'Estat espanyol es trobaven a d'altres llocs (Toledo, Sevilla, Oviedo, etc.). Però, en aquell moment, l'esclat de la guerra obligava a aguditzar l'enginy i a forçar un procés de reconversió industrial que, inicialment de manera intuïtiva i espontània, i més endavant amb una mica més de planificació, va crear del no res –aprofitant, naturalment, les infraestructures industrials existents a Catalunya- una important indústria de guerra.

En un inici i de manera immediata la iniciativa va partir dels sindicats, però va ser finalment la Generalitat qui va encarregar-se del control de la situació, i, de manera especial, Josep Tarradellas: primer com a conseller d'Economia i Serveis Públics en el primer i segon govern Casanoves respectivament; després com a representant d'Esquerra Republicana de Catalunya en el Comité de Milícies i, finalment, com a Conseller Primer i responsable de Finances del govern de la Generalitat. Tarradellas va assumir la seva tasca amb tant d'interès que, molts anys després, afirmà de manera contundent que *“ell havia creat les indústries de guerra a Catalunya”*. I certament, des del seu inici fins a la desaparició final de les indústries de guerra de Catalunya, Tarradellas va jugar un paper clau: va presidir la Comissió de la Indústria de Guerra des de la seva constitució i en tot moment va defensar-la i, des del govern de la Generalitat, va fer tots els possibles perquè la indústria de guerra acabés essent una realitat.

La Comissió de la Indústria de Guerra es va fixar uns objectius molt ambiciosos, com, per exemple, elaborar substàncies químiques que no s'havien produït mai a Espanya o fabricar una arma nova, el subfusell Labora-Fontbernat.

Això explica la magnitud d'alguns projectes: solament es pot comprendre el seu cost i el llarg temps de construcció i de posada a punt per la importància industrial que tindrien quan el conflicte s'acabés. I és que aquesta operació anava més enllà de la fabricació d'armes; pretenia una reconversió industrial improvisada. “Eren temps de guerra, però es pensava en la pau”, com s'afirma en el documental *Del pintallavis a la bala*.

Anem a explicar detalladament diferents aspectes de la CIG: la cronologia, el seu naixement i la seva desaparició, el seu funcionament, les tenses relacions entre el govern de la Generalitat i el govern de la República i la seva empremta escrita. Deixem al marge altres aspectes, com un estudi detallat dels protagonistes de la CIG o del finançament econòmic de les indústries de guerra perquè ens allunyariem del propòsit d'aquest treball.

2.1. Cronologia

Seguiré el documental de TV3 pel que fa a l'enumeració de les dates que marquen la temporització de la CIG.

Abans de 1936, Catalunya no disposava d'indústria bèl·lica; raó per la qual, ràpidament es va prendre consciència de la necessitat de produir armes. Després de les notícies de l'intent de cop d'estat del 17 de juliol de 1936, els treballadors a Catalunya, espontàniament, van començar a apropiarse i autogestionar la immensa majoria de les empreses industrials i comercials i els serveis.

La CNT¹, **durant els primers dies que van seguir l'alçament**, va donar prioritat absoluta a la lluita contra els insurgents. A partir del 21 de juliol, al dia següent de la victòria sobre els insurrectes, la premsa estava plena de relats sobre la nova situació:

“En todas partes, grupos de obreros armados procedieron a las incautaciones. Vestidos con sus monos, pañuelo rojo, o rojo y negro, al cuello, en la cabeza una boina o una gorra, con armas muy heteróclitas, entre las que predominaba el fusil Máuser, y mostrando cierto gusto por la exhibición y el espectáculo.”

El recentment creat Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya va posar al capdavant del seu Departament de Guerra a Joan García Oliver, que va demanar

¹ Confederació Nacional del Treball. Força sindical majoritària en el moment d'esclatar la guerra. Gràcies a la mobilització de les seves bases es va poder posar en marxa una indústria de guerra.

ajuda al Sindicat Metal·lúrgic de la CNT, que envià l'home clau d'aquest curt període de control industrial confederal. Es tractava d'Eugenio Vallejo Isla², treballador de la Hispano-Suiza que ja tenia responsabilitats, doncs era delegat d'incautacions de les instal·lacions industrials del Comitè Central de Milícies Antifeixistes. Vallejo, inicialment, va confeccionar un balanç de situació i va proposar un pla de producció d'armament.

Paral·lelament i de forma clandestina, totes les organitzacions polítiques, la pròpia CNT inclosa, van fabricar i reparar armes de diferent calibre i granades artesanals, i tot i que tenien voluntat, poder, mitjans i qualificació, desconeixien òbviament la veritable dimensió de la indústria metal·lúrgica i química, ja que era la primera experiència d'autogestió industrial a nivell mundial. García Oliver era conscient de tots aquest problemes, que probablement van ser tractats en l'entrevista que va tenir el 23 de juliol amb el tinent coronel Ricardo Jiménez de la Beraza³, que en aquell moment, i juntament amb altres militars lleials a la República, tractaven de recuperar documentació, màquines i eines del destruït Parc d'Artilleria nº 4 de Sant Andreu de Palomar (Barcelona). **Durant el període comprès entre el 19 i el 31 de juliol**, els tallers col·lectivitzats i les fàbriques confiscades van produir armes portàtils, bombes artesanals i camions, automòbils i autobusos protegits, anomenats "tiznaos".

Amb l'arribada del primer govern el 31 de juliol i del segon, el 6 d'agost de 1936, es va crear la Conselleria de Defensa de la Generalitat de Catalunya, amb el coronel Felipe Díaz Sandino en cap, i depenent d'ella, s'anomena al ja esmentat Ricardo Jiménez de la Beraza, Inspector General d'Artilleria i Assessor d'Indústries. Un dia després, el 7 d'agost, per decret, es va crear – sorprenentment amb l'absència del PSUC⁴ - la Comissió d'Indústries de Guerra (CIG) dirigida per Josep Tarradellas, conseller d'Economia. La Comissió estigué formada per quatre Conselleries: Defensa, Economia i Serveis Públics, Finances i Governació, amb representants de cadascuna d'elles, especialment militars, professionals i enginyers. Josep Tarradellas insistí sempre que les representacions havien de ser de les Conselleries i no dels partits. Com que en aquell moment el PSUC no tenia encara força política dominant, no formà part de la Comissió, controlada des del primer moment per ERC i la CNT.

La CIG estava formada o recolzada per personalitats procedents de l'àmbit militar,

² Home fonamental de la CIG que va resultar indispensable per resoldre tots els problemes amb els obrers.

³ Un altre dels homes clau de la CIG que ideava models d'armament que després eren enviats als tallers.

⁴ Partit Socialista Unificat de Catalunya. Durant els primer mesos, va protagonitzar una campanya contra la CIG i els seus mètodes.

sindical, industrial i polític. Els més destacats van ser:

- De l'àmbit militar: el coronel d'artilleria Ricardo Jiménez de la Beraza, el comandant Miguel Ramírez de Cartagena, responsable de l'aviació, Luis Arizón i Alfredo San Juan.
- De l'àmbit sindical: Eugenio Vallejo Isla. Setmanes després es fa evident la presència de representants de la Conselleria d'Economia que nomenarà dos sindicalistes de la CNT.
- De l'àmbit industrial: Francisco Salsas Serra, director de la fàbrica Cros de Lleida, i Joan Deulofeu, enginyer de la Maquinista.
- De l'àmbit polític: la Conselleria de Governació i la de Finances, que van aportar inicialment representants com Josep Quero, rector de la Universitat de Barcelona.

La creació de la CIG va significar un salt qualitatiu respecte de la fase anterior i va ser la base real per a la fabricació d'armament en sèrie i amb uns nivells de qualitat homologables per als departaments militars. En el seu naixement van convergir per igual, tres sectors socials de diferent importància en aquelles circumstàncies: el proletariat industrial, lligat majoritàriament a la CNT, els republicans nacionalistes – amb un cert pes entre la burgesia- i un reduït nombre de militars professionals, d'escàs pes social, però sense els quals mai s'hagués adquirit la ciència i la tècnica necessàries per a la producció bèl·lica.

Les primeres activitats de la CIG van ser la confiscació de la indústria metal·lúrgica i química, base de tota producció armamentística, i el control de la fabricació clandestina d'armes. A continuació, la CIG va crear les 15 fàbriques de la seva titularitat. L'ambiciós projecte de Tarradellas no pretenia solament complementar la cadena d'indústries bèl·liques, sinó ser una inversió industrial de futur per a Catalunya. De manera que la Generalitat, en el petit espai de poder que li deixaven els sindicats, va preparar un exèrcit i una rereguarda fabril catalana. Per a aquest esforç de guerra es va comptar amb el pacte entre la CNT i ERC, on la primera va posar la mà d'obra; i la segona, la direcció i el coneixement. Ambdues van aportar les seves organitzacions: la CNT, les masses; i ERC, els experts polítics.

El 26 de setembre de 1936 Tarradellas va ser nomenat Conseller Primer del Govern de Catalunya i la CIG va passar al departament de Presidència. Tarradellas va arribar a acumular tres importantíssims càrrecs: l'abans esmentat, la Conselleria de Finances i la presidència de la CIG.

A l'any 1937, va haver-hi un canvi en l'equilibri de forces amb l'arribada del PSUC i la UGT⁵ (Unió General de Treballadors) a la Generalitat. La CIG solament va controlar, a partir d'aquell moment, les 15 fàbriques de la seva propietat.

I a partir de l'agost de 1938 el govern de la República va expropiar les fàbriques i la Generalitat de Catalunya no va poder intervenir en la producció.

El moviment de les confiscacions va afectar tots els sectors de la indústria catalana: a Catalunya van ser confiscades el 70% de les empreses. **El 5 de febrer de 1939**, amb la caiguda de Girona, va acabar l'ocupació de Catalunya per part dels insurgents, i a partir d'aquell moment, les indústries van passar a estar sota el control del nou govern franquista.

A continuació, a fi de sintetitzar la informació anterior, recullo les dates més importants en aquesta taula:

JULIOL 1936	
17 juliol	Aixecament contra el govern republicà a Canàries i Marroc
18 juliol	La revolta s'estén al territori peninsular
19 juliol	Aixecament militar a Barcelona
21 juliol	Creació a Barcelona del <i>Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya</i> , per organitzar militarment les forces que lluitaren contra l'alçament a Catalunya
AGOST 1936	
1 agost	Nou govern de la Generalitat de Catalunya
7 agost	Creació per decret de la <i>Comissió de la Indústria de Guerra (CIG)</i> , presidida per Josep Tarradellas
SETEMBRE 1936	
26 setembre	J. Tarradellas es nomenat Conseller Primer de la Generalitat i la CIG passa al departament de Presidència. Es dissol el <i>Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya</i> .
MAIG 1937	
3 - 7 maig	Fets de Maig
OCTUBRE 1937	
31 octubre	El govern republicà trasllada la seva seu a Barcelona, que d'aquesta manera es converteix en la capital de la República
	La CIG controla únicament les 15 fàbriques de la seva propietat
GENER 1938	
23 gener	Dissolució de la CIG
AGOST 1938	
11 agost	El govern republicà posa sota control directe seu les indústries de guerra: les fàbriques queden expropiades.

⁵ Unió General de Treballadors; sindicat que va dur a terme, conjuntament amb el PSUC, una campanya en contra de la CIG, especialment durant els primers mesos del 1937. Sempre es va mostrar partidari de la centralització a l'àmbit del govern de República, la presa de decisions relatives a la indústria de guerra.

GENER 1939	
26 gener	Barcelona cau en mans de l'exèrcit franquista
FEBRER 1939	
4 febrer	Els nacionals ocupen Girona
5 febrer	Les indústries de guerra passen a estar sota el control del nou govern franquista
ABRIL 1939	
1 abril	El general Franco dona el darrer comunicat de guerra

2.2. Constitució de la CIG

La Comissió de la Indústria de Guerra es creà el 7 d'agost del 1936. El decret, molt breu, publicat al Butlletí Oficial de la Generalitat el 12 d'agost, està signat per Lluís Companys, com a president de la Generalitat de Catalunya, i per Josep Tarradellas, com a conseller d'Economia i Serveis Públics. En els seus tres articles establia: (*Butlletí Oficial de la Generalitat, BOG. n.º. 225, 12-VIII-36, pàg. 1025*)

Per atendre les necessitats del moment en ordre a la lluita contra els elements subversius de la legalitat republicana, a proposta del conseller d'Economia i Serveis Públics [Josep Tarradellas] i d'acord amb el Consell Executiu, decreto:

Article 1r. *“És creada la Comissió de la Indústria de Guerra, la qual tindrà al seu càrrec totes les activitats de fabricació, distribució de les adquisicions, control i experimentació tècnica del material i tots els aspectes referents a la mobilització industrial.*

En conseqüència dependran de la dita comissió totes les fàbriques, tallers, laboratoris i centres de mobilització industrial i experimentació tècnics de l'armament i material de guerra que hagin estat objecte de confiscació o intervenció per part de la Generalitat a aquest efecte.”

La composició de la Comissió de la Indústria de Guerra no es va fer a partir d'una representació política proporcional. Els seus membres eren nomenats per diferents consellers. I així el decret estableix:

Article 2n. *“ Aquesta comissió ha d'estar integrada per tres representants del Conseller de Defensa, tres representants del Consell d'Economia i Serveis Públics, un representant del conseller de Finances i un altre del de Governació.*

I en un tercer article, es deixava molt clara la voluntat del nou organisme de voler controlar tota la producció de guerra que es realitzava a Catalunya:

Article 3r. *“Els establiments industrials habilitats per a la fabricació de material de guerra no podran elaborar-lo si no compten amb l'autorització expressa de la Comissió de la Indústria de Guerra que durà el control de tota la producció”.*

En dies successius, es van aprovar altres disposicions que pretenien regular la fabricació d'armament a Catalunya.

En un primer decret, del dia 11 d'agost, (*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 12-IX-36, pàg. 1050) es prohibia de manera taxativa la *"fabricació d'armament i de tota classe de material de guerra sense autorització expressa de la Comissió de la Indústria de Guerra"*.

A la vegada s'establien *"les màximes sancions contra els industrials o particulars que es dediquessin o intentessin dedicar-se a la fabricació d'aquells materials sense comptar amb l'esmentada autorització"*.

Seguint aquesta línia de regulació de la fabricació d'armament, el dia 12 d'agost de 1936, el Consell Executiu de la Generalitat va acordar designar el comitè de la Indústria de Guerra: els diferents representants de les Conselleries implicades en la fabricació d'armament (*BOG*. nº 227, 14-VIII-36, pàg. 1042):

"Són nomenats membres de la Comissió de la Indústria de Guerra les persones que a continuació s'indiquen: coronel Ricard Giménez de la Beraza, comandant Miquel Ramírez de Cartagena i capità Lluís Arizón i Mejía; representants del conseller de Defensa; Francesc Salsas i Serra, Joan Deulofeu i Arquer i Eugeni Vallejo i Isla, representants del conseller d'Economia i Serveis Públics; Ferran Cuito i Canals, representant del conseller de Finances; i comandant Alfred San Juan i Colomer, representant del conseller de Governació".

Una setmana després de la seva creació, la Generalitat va ampliar-la amb un representant més de la Conselleria d'Economia, Manuel Martí Pallarés, i un mes més tard, per la mateixa Conselleria, amb Marià Martín Izquierdo. La incorporació de Ferran Cuito i Canals no es va arribar a la pràctica a produir, ja que fou substituït el 2 d'octubre per Josep Quero i Molares.

La seu de la CIG va quedar situada al carrer Diputació número 306 de Barcelona, en l'edifici que havia estat de la Cambra Nacional de Indústries Químiques i que fou requisat per la Generalitat per als serveis d'indústria.

interior de l'antiga seu de la Comissió de la Indústria de Guerra

2.3. Posada en marxa de la CIG

Amb la fe posada en la capacitat i intel·ligència dels nostres obrers i dels nostres tècnics, una de les primeres coses que vaig fer en ésser nomenat conseller d'Economia de la Generalitat fou constituir, el 7 d'agost de 1936, la Comissió de la Indústria de Guerra. Per decrets d'11 i 15 del mateix mes i per ordre del 2 de setembre següent, es varen suprimir les iniciatives privades i es va emprendre l'obra en un doble sentit: en primer lloc aprofitar tota la maquinària possible amb l'objecte d'anar-la adaptant i fer-la útil, i en aquest mateix sentit, coordinar l'acció de fàbriques diverses per a produir elements i útils per a la guerra, i en segon lloc, iniciar la instal·lació de fàbriques de material bèl·lic que d'una manera directa i permanent estiguessin sota el control de la Generalitat.

(Extret de Report d'actuació. Comissió de la Indústria de Guerra. Octubre de 1937, per Josep Tarradellas)

2.3.1. Primeres empreses confiscades

Com el propi Tarradellas afirmava, la primera acció de la CIG va ser confiscar una llarga llista d'empreses amb l'objectiu "d'utilitzar tots els elements de producció útils per a la fabricació de material de guerra". En concret, en la mateixa sessió del govern de la Generalitat en què es creava la CIG, es va emetre el decret següent (DOG, nº 225. Doc. Cit. pàgs. 1025-1026):

"Vist el decret d'aquesta mateixa data creant la Comissió de la Indústria de Guerra, i vista la necessitat d'utilitzar tots els elements de la producció útils per a la fabricació de material de guerra, fins que es constitueixi l'alt organisme regulador de l'economia del nostre país, a proposta del Conseller d'Economia i Serveis Públics, i d'acord amb el Consell Executiu, decreto:

Article 1r. *Es procedeix a la incautació, intervenció o ocupació, segons escaigui i d'acord en cada cas amb el Comitè Obrer de Control, de les indústries que a continuació s'indiquen:: "Sociedad Anónima Cros", "Fabricación Nacional de Colorantes y Explosivos", "Sociedad Electro-Química de Flix", "Unión Española de Explosivos", "La Maquinista Terrestre y Marítima S.A.", "La Hispano-Suiza S.A.", "Sociedad Anónima de Material para Ferrocarriles y Construcciones", "Productos Pirelli S.A.", "Riviere S.A.", "Elizalde S.A.", "Metales y Platería Rivera S.A.", "Francisco Lacambra S.A." y "G. de Andreis. Metalgraf Española".*

Article 2n. *El Conseller d'Economia i Serveis Públics, a proposta de la Comissió de la Indústria de Guerra, i d'acord amb els Comitès Obrers de control, podrà nomenar un delegat per cada establiment de les indústries referides..*

Article 3r. *Queda autoritzat el Conseller d'Economia i Serveis Públics per a disposar la incautació, ocupació o intervenció, segons escaigui, de les altres indústries que puguin portar a cap la mateixa finalitat que les indicades en el present Decret”.*

I uns dies després, en les mateixes condicions, eren confiscades “Industrias y Manufacturas S.A.”, “Foret, S.A.”, “Maquinaria Moderna per a Construccions i Obres Públiques” i “Indústries Mecàniques”.

Les esmentades empreses (17 en total) composaven la major part de les grans fàbriques de Catalunya en els sectors de la metal·lúrgia, la fosa i el laminat de metalls, i la indústria química. Amb aquestes mesures, la Generalitat pretenia posar a disposició de la Comissió la maquinària i els mitjans d'aquestes empreses perquè comencés a elaborar disposicions, a prendre mesures i decisions i, en definitiva, pogués començar a treballar.

En aquest treball no m'estendré en l'anàlisi d'aquestes empreses ja que s'allunya del propòsit de la meua investigació. No obstant això, incloc en els annexos documentació diversa relativa a aquestes empreses, com, per exemple, fragments de documents extrets dels llibres d'actes del Comitè de Fàbrica i del Consell d'empresa d' Elizalde. **Vegeu ANNEX 1.**

2.3.2. Xarxa d'empreses i tallers

La Comissió de la Indústria de Guerra, a més de tenir fàbriques pròpies i de controlar la producció de grans fàbriques confiscades, també intervenia la producció d'una gran xarxa de tallers, petits i grans, escampats per bona part del territori. La Comissió no controlava l'organització interna d'aquestes empreses, però encarregava el tipus de producció, els proporcionava ajuda tècnica i pagava la nòmina del personal.

Aquest és el cas, per exemple, dels tallers de Palafrugell, Arenys de Mar o DELS DE FIGUERES: COMITÈ METAL·LÚRGIC I COMITÈ METAL·LÚRGIC NÚMERO 3, compostos per diversos petits tallers particulars que des del principi de la guerra es van orientar cap a la fabricació d'espoletes. És possible que en fabriquessin d'algun altre tipus, però la majoria de les obtingudes eren les denominades espoleta-cep model 1924. La preparació de la maquinària, l'utilitatge i l'adaptació d'aquests tallers per aquesta producció, es va iniciar entre octubre i novembre de 1936. La informació de què dispo de aquests tallers prové de la tesi doctoral d'en Madariaga. No obstant això, en la meua visita a l'AMTM de Poblet, vaig trobar uns documents que

detallaven el material fabricat per aquests tallers⁶.

Encara que el material de guerra fabricat a Figueres s'allunya de l'objecte d'estudi d'aquest treball, la relació, per raons òbvies, amb la ciutat em condueix a fer una petita explicació sobre la tasca portada a terme per aquests tallers. Lamentablement, com ja he dit a la introducció no s'ha conservat informació sobre aquestes fàbriques.

Comitè Metal·lúrgic número 3. Fins el mes d'octubre de 1937, aquest comitè fabricava 8.900 unitats al mes. Al mes de març de 1937, rebia de la CIG una nòmina setmanal de 17.872,70 pessetes; i a l'octubre la plantilla era de 93 persones.

A partir d'octubre de 1937, quan la seva activitat va passar a estar controlada per la Subsecretaria d'Armament i Municions del Ministeri de Defensa, els tallers van quedar paralitzats fins desembre. Aquest organisme els va fer un contracte per fabricar 12.000 espoletes al mes (unes tres mil més de les que havien aconseguit sota la CIG), però no els enviava els cossos d'espoleta; així que els tallers, malgrat seguir cobrant, no podien treballar. Al novembre van rebre la promesa de que els servirien 1500 cossos que mai van arribar, i un mes després, la Subsecretaria els informava de que començarien en breu a treballar en la mecanització de la granada del 7,5.

La maquinària necessària per a aquest tipus de granada no era la que posseïa el Comitè metal·lúrgic número 3, i a més això malbaratava l'esforç i la rendibilitat de l'adaptació industrial que els tallers havien realitzat els primers mesos de la guerra i l'especialització que durant un any van adquirir els seus treballadors.

Després de que passés aquesta empresa a l'Estat, es va realitzar una votació entre els treballadors per donar suport o rebuig a aquesta mesura i el resultat va ser el següent: 86 vots favorables a continuar sota la CIG, 4 a la nova situació i dos abstencions.

Comitè metal·lúrgic. Era l'altre fabricant d'espoletes de Figueres i diferenciat de l'anterior. És molt possible que també estès format per petits tallers que es van adaptar per a la producció d'espoletes. Era una petita estructura ja que solament disposava de 18 treballadors.

⁶ Comitè Metal·lúrgic de Figueres: va produir, el mes de setembre de 1937, 1.200 tapetes espoletes model 1924. El mateix mes, va fabricar 22 barres de llautó de 3m/m de diàmetre i d'1,6kg cada una; i 11, de 6,4kg.
Comitè Metal·lúrgic 3 de Figueres: al mes de setembre de 1937, va produir 10 barres de 10,5m/m de diàmetre i de 39kg cada una; i 25, de 12m/m i 60,3kg.

J. Tarradellas sempre va elogiar la tasca realitzada per aquests tipus de tallers, com ho demostren les seves paraules recollides en el *L'obra de la Comissió de la Indústria de Guerra*:

“Al cor de la Costa Brava, els obrers empordanesos treballen per la causa de la República i del proletariat. Voluntàriament i espontània, en produir-se la rebel·lió militar s’adonaren de la necessitat d’ajudar el Govern treballant en la construcció de material de guerra. La indústria principal de la Costa Brava és la indústria del suro. (...) Doncs bé, els obrers de Palafrugell decidiren fabricar espoletes per a granada i ho aconseguiren amb un èxit que els honora. Es posaren d’acord amb la Delegació Siderometal·lúrgica de la Comissió d’Indústries de Guerra i decidiren unir quatre tallers de la indústria surera i constituir un comitè metal·lúrgic que unifiqués llurs esforços en la fabricació d’espoletes. L’adaptació de la maquinària a les noves funcions per a les quals calia utilitzar-la no fou, certament, cosa fàcil. Però l’entusiasme, la bona fe i la intel·ligència professional dels obrers empordanesos superaren les dificultats”.

I no únicament en J. Tarradellas elogià la feina dels obrers empordanesos. En una llarguíssima carta (vegeu l'**ANNEX 2**, on se’n recull un fragment), escrita pel president Lluís Companys a Indalecio Prieto el dia 13 de desembre de 1937, es llegeix:

“Por ello fue necesaria también la adaptación de nuestra industria y vemos, por ejemplo, en Palafrugell y en Figueras, donde habían instalados diferentes talleres de mecánica, surgir, gracias a los consejos técnicos y el entusiasmo de nuestros obreros, una industria que resuelve rapidísimamente los problemas de la fabricación de las espoletas (...)”

En l'**ANNEX 3** es poden llegir fragments d’actes de diferents tipus de documents provinents del comitè Metal·lúrgic de Palafrugell. Afortunadament, aquests sí han estat conservats a l’Arxiu Municipal de Palafrugell.

2.3.3. Les fàbriques de la CIG

A part de les empreses bàsiques d’origen privat, la Generalitat, com afirmava J. Tarradellas va iniciar “la instal·lació de fàbriques de material bèl·lic”. Es va fer, segons els casos, l’adaptació i, en d’altres, la fusió o la construcció de nova planta de quinze grans factories ubicades en diferents llocs de Catalunya, que complementaven la cadena d’indústries bèl·liques. Aquestes 15 fàbriques estaven majoritàriament projectades per a la indústria química de guerra, i algunes no es van acabar de posar en marxa. Venien a ser com el sector públic de la indústria de guerra. Tarradellas sempre les va considerar una inversió per al futur de Catalunya. Les 15 fàbriques eren precedides de la F- (F de Fàbrica): la CIG va numerar de l’1 al 15 les diferents fàbriques que va anar construint. Internament rebien els noms de F-1, F-2..., però externament rebien noms d’aparença comercial per camuflar-se i així eludir la divulgació respecte de notícies respecte de les seves activitats i poder-se referir a elles amb discreció.

La decisió de la Generalitat de construir de nova planta varies grans fàbriques, va significar una mostra inequívoca del seu compromís amb la indústria de guerra, com corresponia a una de les zones republicanes en millors condicions per a fer-ho. L'adaptació o edificació completa i l'equipament total d'aquestes instal·lacions, va implicar la intervenció de la Generalitat des de la compra o indemnització pels terrenys, fins a la consecució del darrer cargol de les màquines. Això demostra una gran capacitat organitzativa i un enorme desplegament de treball.

L'esquema organitzatiu de les 15 fàbriques, tal com consta en els documents de l'AMTM, era el següent:

- El Director: responsable tècnic de la instal·lació. Cobrava 1.500 pessetes al mes.
- L'Administrador: encarregat de la gestió de l'organització, el personal, els pagaments i la comptabilitat de la fàbrica. El seu sou mensual era de 1.250 pessetes.
- El Comitè de fàbrica: encarregat d'elaborar el règim interior de treball i vetllar pel seu compliment.
- El Personal: format pels operaris i obrers, que eren contractats en funció de les seves capacitats professionals i no per les sigles polítiques dels partits als quals podien pertànyer. Disposaven d'una pòlissa d'assegurança en cas d'accidents laborals, per la qual cosa hi havia previst un sistema d'indemnitzacions per a ell o la seva família en cas de defunció. El salari dels tècnics i administratius era més variable; el dels obrers no qualificats girava a l'entorn de 400 pessetes mensuals.
- La Vigilància: assumida en exclusiva pels Mossos d'Esquadra al llarg de 1937. La seva funció principal era controlar l'entrada i la sortida de cada fàbrica, únicament permesa al personal sota identificació per mitjà del seu carnet de CIG – més endavant s'explica aquest carnet de mobilitzat industrial-. Les forces de l'ordre tenien prohibit que ningú, llevat del presidents i els membres de la CIG, accedís a l'interior de les fàbriques. Els Mossos d'Esquadra havien de vigilar que durant la jornada de treball cap obrer abandonés els locals sense una autorització expressa de la Direcció; igualment els materials i productes, que tampoc podien sortir ni entrar sense una aprovació.

Les 15 fàbriques propietat de la Generalitat eren les següents:

- **F-1** – Badalona: de l'antiga Unió Espanyola d'Explosius. Es produïa gasolina especial per als avions, octanol.
- **F-2** – Bordeta (Barcelona) C/ Parcerissa: habilitada per a la creació d'explosius. A l'agost de 1938 va deixar de pertànyer a la Generalitat de Catalunya.
- **F-3** – Poblenou (Barcelona), C/ Lull: es dedicava a la producció de trinitrotoluen i altres explosius.
- **F-4** – La Canya (La Garrotxa): antiga papereria, que va ser modificada per a produir cel·lulosa a través de l'espart en lloc del cotó, que era massa car. A partir de la cel·lulosa es fabricaven explosius com la trilita.
- **F-5** – Queralbs (Ripollès): el desembre de 1936 va ser adaptada una antiga fàbrica de colorants i materials orgànics per a la producció de gasos tòxics. La fàbrica va quedar a càrrec de Francisco Sánchez Mur fins que el 15 de juliol de 1938 va ser detingut sota l'acusació de pertànyer al POUM⁷. Després de 18 mesos, la fàbrica encara no havia començat la producció en sèrie. Segons els plans inicials, la F-5 hauria d'haver produït de 2.550 a 4.000 kg de adamsita, de 1.350 a 2.000 kg de cloropicrina, de 2.000 a 3.500 kg d'iperita i entre 1.600 i 2.600 kg de fosgen. El 20 de setembre d'aquell any, la instal·lació va ser confiscada pel Ministeri de Defensa, passant a dependre de la Sotssecretaria d'Armament amb la nova denominació de F-64.
- **F-6** – Orís (Osona), La Mambla: va ser habilitada per a la creació de gasos tòxics; es van suspendre els treballs el febrer de 1937.
- **F-7** – Sant Gervasi (Barcelona), C/ Dènia: antiga fàbrica de pintallavis. Produïa cartutxeria, va ser un dels èxits de la CIG en la creació de bales.
- **F-8** – Hospitalet de Llobregat, La Torrassa: creació de coets d'il·luminació terrestre i d'aviació i, més tard, fabricació de bombes.
- **F-9** – Sant Andreu (Barcelona) C/ Niño: creació de trilita.
- **F-10** – Cardona i Súria (Bages), Ca l'Aranyó i Mines: creació de clorat de potassi i de brom. La producció de la fàbrica va ser escassa.
- **F-11** – Gramenet del Besós, C/ Enric Sanchís: complex de fàbriques que es van especialitzar en explosius com el fulminat de mercuri.
- **F-12** – Palau Sacosta (Girona): antiga fàbrica de taps de botelles. Creació de cartutxeria.

⁷ Partit Obrer d'Unificació Marxista, liderat per Andreu Nin

- **F-13** – Gualba (Vallès Oriental): producció de pólvora i de fulminats.
- **F-14** – Sarrià (Barcelona), Les Escoles Salesianes: fabricació d'armes lleugeres com el fusell Màuser, cartutxeria i el magatzem "C".
- **F-15** – Olot, Can Castanyer: aquesta fàbrica estava formada per la concentració de la maquinària de petits tallers d'Olot, en una factoria al carrer Panyó. Producció d'armes lleugeres, cartutxeria i granades. S'ha de destacar el subfusell "Labora Fontbernat".

A continuació, adjunto dos plànols amb la ubicació de les 15 fàbriques de la CIG:

En uns apartats posteriors, desenvoluparé amb més dades la tasca feta per la F-15 i la fabricació del subfusell Labora-Fontbernat.

2.3.4. Nombre i organització de les fàbriques de la CIG

El 15 de setembre de 1936 la CIG controlava unes vint-i-quatre fàbriques i a l'octubre de 1937 el control s'estenia a 500 fàbriques.

La CIG s'organitzava de forma senzilla: l'estructura interna de la Comissió comptava amb personal funcionari de la Generalitat de Catalunya; i a cada indústria seguien funcionant els Comitès Obrers de Control i, a més, s'assignava un Delegat Interventor per a cada empresa col·lectivitzada reconvertida en indústria de guerra, el qual marcava la producció i pagava els sous.

La CIG no intervenia en la propietat i organització de les empreses. Les fàbriques controlades per la CIG podien ser-ho en tres modalitats:

- a) Empreses la producció de les quals servia per a la guerra, però que no era exclusivament bèl·lica.
- b) Empreses creades de nou, aprofitant antigues instal·lacions, o bé de nova planta. Depenien exclusivament de la CIG, les anomenades 15 fàbriques.
- c) Empreses auxiliars, com el tèxtil, fusteria, sastreries per a la confecció d'uniformes, etc., que rebien encàrrecs de la CIG.

2.4. Les activitats i l'organització administrativa de la CIG

A partir del moment en què es va constituir, la Comissió va haver d'organitzar els seus serveis per a poder satisfer els objectius que perseguia, entre els quals destaquem els següents:

- Fabricació d'armament distribuït en tres eixos bàsics: el de les indústries químiques (detonadors, explosius, etc.), l'encarregat de les indústries metal·lúrgiques (armes –aquest seria el cas del subfusell Labora-Fontbernat–, municions, espoletes, etc.) i la secció que es va ocupar de tot allò referent a l'aviació. Els responsables van ser, respectivament, Miguel Ramírez de Cartagena, Eugenio Vallejo i Francesc Salses Serra, tot i que aquest abandonà el càrrec el febrer del 1937. La indústria lligada a l'aviació va tenir una vida curta, ja que fou absorbida pel govern central a finals de març de 1937. La de química estigué poc desenvolupada a Catalunya. La secció siderometal·lúrgica fou el sector de les indústries de guerra que més avançà.
- Subministrament d'armament al front.
- Compra i/o subministrament de matèries primeres.
- Peticions de divises perquè les diferents fàbriques poguessin comprar a

l'estranger, ja fossin matèries primeres o bens d'equipament.

- Compres a l'estranger, ja fos armament o utensilis per a la seva fabricació.
- Vigilància perquè no es produís fabricació clandestina.

De totes aquestes activitats, i seguint la línia d'estudi del treball, és la primera la que ens interessa que, per un altre costat, era sens dubte el repte més important de la CIG: la fabricació d'armament. El material bèl·lic produït per la CIG s'articulà en dues direccions: o s'adaptava la maquinària existent a Catalunya o es comprava maquinària nova a l'estranger. No van faltar iniciatives particulars, invents propis que, en la seva gran majoria, no van prosperar. No va ser aquest el cas del subfusell Labora-Fontbernat. En pàgines posteriors ens centrarem en estudiar-lo.

La CIG va crear un aparell tècnicoadministratiu al seu servei. No fou un aparell burocràtic que llustrés l'activitat productiva; tot el contrari: es tractava d'algú que organitzava i agilitzava els tràmits i la comunicació de tota l'estructura fabril.

Com el propi J. Tarradellas afirma, la CIG va fer necessària una organització administrativa molt eficient:

Una obra de l'envergadura de la realitzada per la Comissió de la Indústria de Guerra ha exigít, com és natural, una organització administrativa eficient. La gran quantitat de fàbriques, tallers, laboratoris que treballen per a les indústries de guerra, la mobilització d'obriers especialitzats i tècnics competents, l'adquisició de primeres matèries per a les diverses seccions, feren necessari el muntatge d'uns serveis administratius que es captinguessin de la confecció de nòmines, relacions de jornals, despatx i pagament de factures, tramitació de documents, estadística de producció, etc.

A les oficines de la Comissió de la Indústria de Guerra hi ha instal·lats tots els serveis administratius corresponents a les diverses seccions i activitats en què la Comissió està distribuïda. La Comissió hi celebra les seves reunions diàries i el secretariat permanent redacta les actes i les conserven en l'arxiu corresponent. El diversos membres de la Comissió hi despatxen els assumptes privatis de la secció que els correspon i allí se centralitzen totes les activitats d'aquest organisme. Ultra la secció de comptabilitat, habitació, secretaria general, personal, i les corresponents a les tres grans seccions esmentades en el curs de la present memòria, funcionen com a part integrant importantíssima d'aquesta organització administrativa de les indústries de guerra, els serveis d'estadística especials de la Comissió en la qual es porta al dia la xifra de la producció en les múltiples activitats de les indústries de guerra.

(Extret de L'obra de la Comissió de la Indústria de Guerra, per Josep Tarradellas)

Una prova de l'organització administrativa de la CIG, la trobem, per exemple, en un document de l'AMTM: un projecte de Reglament Interior del Parc Mòbil de la Generalitat on s'especifica amb tot detall quines eren les funcions dels diferents càrrecs del taller. **Vegeu ANNEX 4.**

2.5. Les condicions laborals

Les condicions laborals dels treballadors de les indústries de guerra no eren iguals per a tothom, però, en general, els salaris no eren dolents, tot i que les jornades podien ser llargues i els festius escassos o inexistents. Hi havia també alguns avantatges en el subministrament d'aliments, sobretot pel que fa al pa. Emília Marquès, una de les operàries als tallers de Can Trill, del Comitè Metal·lúrgic de Palafrugell, afirma en el documental *Del pintallavis a la bala*, que els dissabtes a la tarda no es treballava; però que si calia hi anaven i es cobrava el doble. El seu salari setmanal era de 100 pessetes.

En qualsevol cas, hi havia un aspecte que animava els homes a buscar feina en aquestes empreses: deslliurar-se d'anar al front. Les disposicions legals, però, eren ambigües. I molts van ser els joves que van haver de deixar els torns i les eines per agafar les armes. La mobilització va ser, sovint, un tema de discussió amb les autoritats de la República.

En aquest sentit, són també reveladores les paraules d'un altre testimoni d'aquella època: Ricard Simón, antic administrador de la F-15 d'Olot, el qual afirma també en el documental de TV3 que els treballadors d'aquestes fàbriques es movien per interessos diferents: aquells que eren conscients de la importància de fabricar armes per la República ("els que ho sentien"), aquells que buscaven una font d'ingressos ("els que volien guanyar-se la vida") i aquells que pretenien evitar el front.

Als designats mobilitzats industrials se'ls lliurava una targeta d'identificació consistent en una cartolina amb l'escut de la Generalitat i la llegenda *INDÚSTRIES DE GUERRA. TARGETA DE MOBILITZACIÓ INDUSTRIAL*, que duia una fotografia, les dades del portador i una xifra. Aquest document tenia valor legal i autoritzava a circular lliurement pel territori de Catalunya armat o desarmat i en qualsevol hora i circumstància. Més endavant, els treballadors tenien targeta pròpia de racionament, amb subministrament especial de pa i tabac, a més d'altres queviures. El funcionament era secret i estaven obligats a guardar silenci sobre el que feien.

Al respecte d'aquestes targetes, A. Cuadrado em va proporcionar un document molt interessant on el Control dels Tallers Reunits d'Olot demanava al treballador la seva targeta de mobilització industrial per a la seva nova estampació. Com que el document és antic i, per tant, de difícil lectura, reproduïm el text (sic) per a la seva lectura. En l'**ANNEX 5** s'adjunta el document original.

Olot 12 JUN. 1937

Al

Alexandre Cuadrado.

Camprodon.

Salut company:

El control d'aquests Tallers Reunits d'Olot acaba de rebre un comunicat en el qual ens ordenen recollir totes les targetes de mobilització industrial per a la seva nova estampillació.

Per tal motiu et preguem que en el termini de 48 hores et serveixis fer-nos arribar la teva targeta de mobilització i al mateix temps indicar el número i carrer on vius.

Et saluden atentament els

TALLER REUNITS

- DE -

OLOT

C.N.T. – U.G.T.

No hi ha xifres exactes, però es calcula que la indústria de guerra va mobilitzar uns 50.000 obrers. El propi J. Tarradellas explica en el *Report d'actuació* que a part, hi havia uns 30.000 obrers que treballaven en fàbriques i tallers que produïen material auxiliar per compte de la Comissió de la Indústria de Guerra. D'aquesta manera, es pot afirmar que *“han treballat de 80 a 90.000 obrers per indústries de guerra i altres d'elles derivades”*: 50.000 obrers que donaven feina indirecta a 30.000 treballadors, distribuïts en 500 indústries.

El personal qualificat i els especialistes eren molt escassos. No obstant això, els republicans van aconseguir mobilitzar els tècnics i professionals de la seva òrbita i constituir un grup mínim per a la Comissió que exercia de direcció i comandament intermedi de múltiples treballs.

2.6. La fi de les Indústries de Guerra de Catalunya

Tant important fou la constitució de la CIG com la seva supressió si volem entendre, des d'un punt de vista ampli, un dels aspectes de la Guerra Civil. Però així mateix és important parlar de la fi de la CIG per als interessos d'aquest treball perquè explica també la marxa de la F-15 i, concretament, de la fabricació del subfusell Labora-Fontbernat.

La CIG va tenir dificultats de molt diversa índole, destacant, per exemple, l'obtenció de matèries primeres. El conflicte de les matèries primeres es va plantejar de manera permanent durant tota l'existència de la CIG. Les demandes es feien en totes direccions: de les empreses a la CIG, de la CIG a empreses estrangeres i, especialment, al govern de la República.

Així es recull, per exemple, en diverses actes de la CIG:

Fragment acta de la reunió de la CIG. 29 març 1937 [AMTM]

S'acorda adreçar una comunicació al senyor president de la Comissió fent-li present la situació crítica creada a les indústries de guerra per la manca de primeres matèries, especialment, llautó i zinc electrolític i clorat de sosa i potassa, que obligarà a paralitzar tota la indústria d'aquí a poc.

Fragment acta reunió de la CIG. 19 agost 1937 [AMTM]

Els companys Vallejo i Giménez de la Beraza (sic) i Martí fan present a la Comissió les dificultats que crea a la indústria de guerra la manca de primeres matèries fins a l'extrem que, si no es resol urgentment aquest problema, d'aquí a poc s'haurà de paralitzar totalment la dita indústria i la Comissió acorda que el senyor president s'adreci a l'Honorable President de la Generalitat exposant-li aquest estat de coses.

Però, sens dubte, el principal conflicte de la CIG i causant últim de la seva desaparició, van ser les difícils relacions entre el Govern de la Generalitat i el Govern de la República: tots dos executius van ser incapaçs de coordinar l'esforç de guerra enfront de l'enemic comú.

Com diu Madariaga, la falta d'acord entre el Govern central i la Generalitat va donar pas a una decisió política, que vista avui en dia, es pot qualificar d'una de les més nefastes de la guerra. La presa de control de la indústria de guerra per part de l'Estat en va causar l'enfonsament quasi complet. L'Estat no tenia el més mínim esquema de projecte de què fer amb les fàbriques, ni tan sols unes línies mestres de producció, ni una mínima preparació per exercir la seva nova funció. Per tant, l'objectiu final de la presa de control de la indústria de guerra catalana, l'únic que es pot deduir dels fets posteriors, va ser controlar tots els mitjans industrials prescindint de "l'obstacle" de la CIG.

Anem a explicar amb més detall com es va anar gestant, a la vegada el desenvolupament i, paradoxalment, la fi de la CIG. Per això, seguirem l'article escrit per en Pelai Pagès, "La Comisión de la Industria de Guerra a Catalunya".

Les relacions entre els dos governs van passar per dos moments molt determinats:

- a) En una primera etapa, que va **d'agost de 1936 fins a maig de 1937**, es duen negociacions entre els dos governs. Ambdós busquen el finançament de les indústries de guerra catalanes, compensat pel subministrament de materials des de Catalunya al diferents fronts de guerra. És una etapa que es

pot resumir en una paraula: negociació.

Després d'una primera reunió entre Eugenio Vallejo i Indalecio Prieto, llavors Ministre de Marina i Aire en el govern de Largo Caballero, a inicis d'octubre de 1937, es van produir en mesos successius una llarga sèrie de trobades i desavinences en què va regnar quasi sempre un clima de cordialitat, però de resultats pràcticament nuls.

- b) En una segona i última etapa, a partir **de maig de 1937 fins a agost de 1938**, el Govern de la República es va proposar absorbir les indústries de guerra catalanes, cosa que feu en dues fases:
- En un primer moment, va controlar el conjunt de la producció industrial, exceptuant les indústries que havia creat directament la CIG.
 - I després, i de manera definitiva, es va apropiat de totes les fàbriques dedicades a la producció de material bèl·lic.

Prova de la nova situació de la CIG, per exemple, és la circular enviada a tots els tallers i fàbriques que fabricaven material de guerra per informar de la nova situació i per a comunicar-los que, a partir del dia 9 d'octubre, la CIG deixava d'abonar els salaris que rebien els treballadors. Aquesta és una part de la circular enviada per J. Tarradellas el dia 7 d'octubre:

"Distingits companys: havent-se constituït a Catalunya la comissió creada pel Ministeri de Defensa Nacional d'acord amb el decret de l'esmentat ministeri de data 23 de setembre proppassat, us prego que vulgueu prendre nota que a partir del dia 9 del mes que som aquesta Comissió de la Indústria de Guerra de la Generalitat es veu obligada a manifestar-vos que aquesta setmana serà la darrera que us farà efectiu l'import de la nòmina del vostre personal que, a compte dels encàrrecs que en el seu dia us va confiar, ha anat satisfent fins a la data." (Informe de la Comissió d'Indústries de Guerra de Catalunya. AMTM de Poblet).

Una altra prova de la nova situació és, per exemple, que a partir del 16 de setembre del 1937 no consta cap acta oficial de reunió de la CIG. Hi ha uns mesos de buit documental que dura fins al 16 de maig del 1938. Les següents reunions del Consell Tècnic es faran el 20 de maig, el 3 de juny, el 24 de juny i, finalment, el 12 d'agost del 1938.

En conclusió, el conflicte entre la CIG -i per extensió, la Generalitat- i el govern de la República va ser constant. Fer la cronologia de les discussions permanents entre les dues institucions seria llarg i entrar en el detall dels incidents, laboriós. He optat per explicar com es va arribar a la desaparició de la CIG i dels veritables motius d'aquesta acció. He preferit afegir en l' **ANNEX 6** tres fragments de cartes que permeten veure el clima en el qual es desenvolupaven unes relacions més que problemàtiques.

- Què va succeir perquè s'arribés a aquesta situació?

Les transformacions polítiques que van tenir lloc tant en el Govern de la República com a Catalunya -amb la pèrdua d'influència de la CNT-, l'ascens del Partit Comunista, la retallada de competències que va patir la Generalitat en perdre l'ordre públic, etc., van propiciar que, d'una manera oberta, el Govern de la República comencés a actuar lliurement al marge de la CIG.

El govern central volia controlar la CIG, i no solament per qüestions industrials sinó principalment per qüestions polítiques: hi havia un enfrontament entre el govern de Negrín i la Generalitat. Des de maig de 1937, l'eficiència fabril catalana de les indústries bèl·liques ja havia descendit per diferents motius: causes polítiques, la garreperia del govern central i la pèrdua d'entusiasme fabril de la mà d'obra catalana, directament relacionada amb els Fets de Maig (enfrontaments entre la Generalitat, el PSUC i l'UGT contra la CNT, la FAI⁸ i el POUM). Ja des de molt abans, els partits centralistes, PSUC pròpiament, criticaven la baixa productivitat de les indústries de guerra catalanes, la qual cosa no es podia negar. Però aquestes crítiques solament amagaven el desig governamental i dels partits que donaven suport al govern de controlar tots els aspectes industrials de Catalunya. A més la situació bèl·lica era desastrosa i la desmoralització abraçava totes facetes de la vida catalana. Catalunya s'enfonsava militarment i també industrialment.

Immediatament, després dels Fets de Maig de 1937⁹ i amb el canvi de govern de la República, Indalecio Prieto, com a nou ministre de la guerra, va crear la Sotssecretaria d'Armament i Municions (abans anomenada Comissaria d'Armament i Municions -CAM-), el nou organisme destinat a controlar les indústries de guerra.

Malgrat els contactes que es van establir entre el nou organisme governamental i la Comissió catalana, la situació va anar empitjorant. El 13 de juliol es donava a conèixer la formació d'una nova Comissió de la Indústria de Guerra de Catalunya. A partir d'aquest moment, la CIG tenia els dies comptats. Si hem de creure la versió que s'oferia des de Catalunya, la Sotssecretaria d'Armament del Govern de la República obstruïa les tasques de la CIG. Si hem de creure a Tarradellas, el PSUC -que en el nou govern de la Generalitat del 29 de juny, passava a controlar la Conselleria d'Economia; mentre que la CNT desapareixia definitivament- estava directament implicat en l'operació de posar fi a la història de la CIG.

⁸ Federación Anarquista Ibérica.

⁹ Entre els dies 3 i 6 de maig, Barcelona va estar sotmesa a una lluita fratricida que provocà 400 morts i 1000 ferits. Es tractava d'una guerra civil entre les forces republicanes dins d'una altra guerra civil: la CNT-FAI, amb el suport del POUM, s'enfrontà contra el PSUC, la UGT i l'Estat Català.

Finalment, el 23 de setembre de 1937, el Govern de la República va decretar la creació de la "Comisión de Industrias de Guerra de Cataluña", amb l'objectiu de "unificar la acción del Estado y de la Generalidad de Cataluña, en cuanto se refiere a las industrias de guerra de la región autónoma" (*Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, 24 de setembre de 1937). L'objectiu del govern en crear aquest organisme no era altre que el d'eliminar de l'escena política la Generalitat en el tema de la fabricació d'armament.

A partir d'aquests moments es va produir una escena bastant insòlita i contradictòria. Sobre el paper, l'única Comissió existent era la que acabaven de crear, que representava ambdós governs, però a la pràctica la CIG no va desaparèixer i va seguir actuant i intervenint en aquelles indústries que havia creat el govern català directament. La fabricació de material de guerra es va veure afectada negativament per la falta d'acord entre els diferents organismes governamentals.

Dos anys després d'haver-se constituït la CIG, havia arribat a la seva fi de la pitjor manera possible: amb la incautació de les fàbriques que havia creat la Generalitat i en un moment especialment delicat des del punt de vista militar -el 25 de juliol de 1938 havia començat la gran ofensiva republicana en el front de l'Ebre, que donaria pas a la batalla definitiva de la guerra civil i que acabaria representant el desgast de la capacitat de resistència de Catalunya-

En aquest context, el dia 12 d'agost de 1938, es va celebrar l'última reunió de la CIG de què ha quedat constància. A les 20.00 h acabava, exactament una hora després d'haver-se iniciat. Aquest és un fragment de la última acta de la CIG (l'acta completa és a l'ANNEX 7)

"El Senyor President exposa als reunits que els ha convocat per donar-los compte que, oficiosament, ha estat informat que pel govern de la República havia estat aprovat, amb el vot en contra d'alguns ministres, un decret presentat pel ministre de Defensa Nacional, en virtut del qual totes les fàbriques d'aquesta comissió passarien a la jurisdicció i direcció de la Sotssecretaria d'Armament. (...)

No comprèn el Senyor President a què pot atribuir-se haver pres aquesta mesura, ja que la comissió no ha negat mai la intervenció de la sotssecretaria en cap fàbrica, ni tampoc ha deixat de donar compliment a cap de les indicacions que li han estat fetes per l'esmentat organisme, oferint tota mena de facilitats en benefici de la producció. No pot tampoc atribuir-se a manca de producció, ja que les fàbriques donen el màxim rendiment que permeten els subministraments que necessàriament ens han de ser efectuats per la sotssecretaria. (...)

El Senyor President agraeix les mostres d'adhesió de què li han fet present els senyors vocals i convoca aquests a visitar, demà, dissabte, les obres de la fàbrica núm. 13, de Gualba, per tal que puguin fer-se càrrec de la magnitud i l'impuls donat a les mateixes, les quals, com totes les que efectua aquesta comissió, es realitzen pensant a poder dotar Catalunya d'una indústria que, després de complir el seu comès durant la guerra, sigui una font de vida per a la nostra terra en temps de pau." [AMTM de Poblet]

- Com interpretar l'enfrontament entre el govern de la República i la Generalitat?

Diverses han estat les explicacions que s'han donat; en Madariaga en cita unes quantes:

1. Per un costat, el gabinet central qüestionava la lleialtat republicana de la Generalitat per haver convergit amb el poder social llibertari – la CNT i el moviment anarcosindicalista- , creant una nova economia i una nova legislació. Per un altre costat, el Govern de Catalunya afirmava que aquella unió no havia impedit que Catalunya formés part de les forces antifeixistes que s'enfrontaven contra els militars rebels i, en concret, en el camp de la fabricació bèl·lica, no havia estat obstacle per posar tota la indústria al servei de l'obtenció de l'armament.
2. D'altra banda, el govern de la República no veia amb bons ulls l'existència d'una organització militar catalana pròpia, ja que suposava anar més enllà del sostre de l'autogovern de Catalunya.
3. Però, a més d'aquestes discrepàncies bàsiques que generaven una espiral de desconfiances, s'hi van unir altres factors que van fer impossible l'acord; per exemple, no coincidir en el paper que li corresponia a la CIG en la hipotètica confluència entre la Generalitat i el govern de la República.
4. Altres aspectes que no van ajudar a trobar la via d'acord van ser la provisionalitat en que es van moure ambdues parts durant quasi un any o la política del PSUC, que va jugar a dues bandes.
5. Els centres fabrils (les 15 F-) eren vistes amb particular hostilitat per part de les autoritats republicanes. Quan el govern de la República acusava la Generalitat d'haver invertit sense mesura ni control en la indústria de guerra, es referia especialment a aquestes instal·lacions. I en la crítica anava implícitament una imputació d'actuació pretensiosa per part de Catalunya, per construir la seva pròpia indústria bèl·lica. A la vista de tot el procés, és impossible afirmar, llevat d'algun cas –el projecte de la F-5 i F-6- que l'esforç polític-econòmic de la Generalitat per desenvolupar unes fàbriques que complementessin la indústria de guerra naixent, fos una despesa innecessària o desmesurada. Si hi havia una intenció catalanista en la decisió de crear-les, aquest no fou l'element motriu. Altra cosa és que un cop en marxa i fets realitat, els projectes fossin un orgull per

als seus creadors.

Tarradellas tenia la idea de que aquestes grans plantes costejades per l'erari públic, en acabar la guerra quedarien –ja fos en el sector públic, ja fossin privatitzades- com a una millora de l'equipament industrial general de Catalunya. Però aquest càlcul no era la causa, sinó una de les conseqüències de l'esforç de guerra de la Generalitat.

L'únic cas en el qual pot aparèixer un element de projecció pròpia per part de la CIG cap a la resta de la indústria militar es el de la F-15 i el subfusell Fontbernat. És el que dóna a entendre un projecte d'enginyeria pròpia que a més portava el nom d'un militant d'ERC, caigut els dies de lluita als carrers. Per un altre costat, és evident que a l'englobar aquells petits tallers d'Olot, també es buscava salvar de l'atur immediat a una bona part de la població. Fou un projecte que es va forjar a mitjans de 1937, per la qual cosa per ser una mostra de zel nacionalista, hauria tardat quasi un any en plasmar-se. De qualsevol manera, aquests dubtes respecte de la F-15 no desmenteixen l'afirmació de que la creació d'aquestes instal·lacions es van anar fent en funció del que l'experiència anava aconsellant.

2.7. El testimoni escrit de la CIG per part de Josep Tarradellas

Avui coneixem la tasca realitzada per la CIG perquè en J. Tarradellas va ser molt conscient de que calia deixar memòria escrita de totes les activitats realitzades. Com a home d'estat que fou, escriví dues obres, dos informes, d'una gran transcendència històrica en la mesura que permeten conèixer de primera mà la indústria d'armament a Catalunya durant la Guerra Civil Espanyola. Tarradellas pretenia amb aquests escrits justificar la direcció de les indústries de guerra en moments de màxima tensió amb els representants del govern, que criticaven en la seva totalitat la gestió, l'organització i els resultats de la CIG.

Fins ara aquests informes, publicats en forma de volums per la Generalitat, estaven guardats a l'AMTM i jo vaig tenir la possibilitat de consultar-los personalment, prèvia autorització dels òrgans de govern del Patronat. Afortunadament, aquest material ja no està solament a l'abast dels estudiosos que s'adrecin al l'Arxiu de Poblet, ja que Pagès Editors va publicar a l'any 2006 els dos informes. Anem a comentar-los breument, servint-nos de la introducció al llibre feta per en F.J. de Madariaga.

Quan la CIG, a l'octubre de 1937, es va veure obligada a cessar en l'orientació de

tota la indústria d'armament d'origen privat (les fàbriques col·lectivitzades al començament de la guerra i que havien estat mobilitzades), J. Tarradellas, com a president de la CIG, publicà en les setmanes següents, el **Report d'actuació (confidencial)**. És un informe de setanta pàgines que recull, a grans trets, tota l'actuació de la Generalitat fins a la data d'indústria d'armament, i anava destinat als consellers del Govern, als vocals de la CIG i a alguna altra persona de confiança del mateix Tarradellas. Es pretenia aixecar acta d'una tasca que es considerava eminentment constructiva i, en certa mesura, exemplar, però sobre la qual, per raons òbvies de secret de guerra, no es podia debatre obertament. Al mateix temps, pretenia proporcionar als responsables i a les autoritats informació veraç amb la qual es pogués comptar per a lluitar contra les insídies, els falsos rumors i les notícies esbiaixades de partidisme que envoltaven les indústries de guerra i la seva recent presa de control per l'Estat.

En aquest informe, de les quinze fàbriques de propietat de la Generalitat, només se n'esmentaven cinc (F-3, F-4, F-6, F-10 i F-13), ja que en aquelles dates encara estaven en fase de disseny i muntatge. Aquestes instal·lacions no foren finalment preses a la Generalitat en aquells moments, però Tarradellas les féu figurar al document perquè volia recollir tota la tasca realitzada per la CIG. El balanç de catorze mesos d'executòria fou compilat amb una certa urgència, la qual cosa implica que la seva part quantitativa no ha de ser considerada com a totalment precisa, tant pel que fa a les llistes de materials i de maquinaria fabricats, com a la correspondència amb els gràfics de producció que les acompanyen. En canvi, és veritablement revelador l'enorme varietat de productes per a la guerra que va a arribar a fabricar-se.

Al juliol de 1938, perduda ja tota la rellevància de la Generalitat en la política de la República, el Govern expropiava a l'executiu autonòmic català el sector públic de la indústria d'armament que encara li quedava: les quinze factories, els magatzems i el Laboratori de Química Orgànica de l'Escola d'Enginyers de Barcelona. Aquesta mesura provocà a l'agost una crisi de Govern i l'abandonament del gabinet dels ministres Irujo (PNV) i Agudé (ERC). En aquesta conjuntura, sota el comandament de Tarradellas, que encara la presidia, la CIG elaborà **L'obra de la Comissió de la Indústria de Guerra**, un informe de cent divuit pàgines que pretenia ser més exhaustiu i sistemàtic que l'anterior, tot i que amb el mateix caràcter de balanç informatiu i objectiu adreçat, més o menys, a l'àmbit reduït del personal responsable de la Generalitat. En aquest cas, la informació està dividida en set capítols que recullen l'actuació de la CIG en diversos camps d'activitat: químic,

siderometal·lúrgic, aeronàutic...

En aquest informe, Tarradellas dedica un capítol, concretament l'últim abans de l'epíleg, a parlar de les profundes desavinences amb el govern de la República (*"La indústria de guerra catalana, en marxa"*). Són unes pàgines de lament profund per la manca de suport econòmic financer per part del govern central, malgrat, sempre segons opinió de J. Tarradellas, *"l'import del material de guerra que l'Estat espanyol ha rebut de Catalunya (...) sobrepassa de molt la quantitat que Catalunya porta despesa"*. L'últim paràgraf no pot ser més explícit:

"Hem indicat l'obra realitzada per la Comissió de la Indústria de la Guerra i aquestes consideracions no tenen altre objecte que l'assenyalar al lector l'obra que s'hauria pogut realitzar –la que podria dur a terme encara- si fossin solucionats d'una manera digna, equitativa i justa, els problemes que hem indicat cruament, però sincerament, en parlar del llast econòmic-financer arrossegat pel govern autònom i que gravita molt especialment damunt l'obra de la Comissió de la Indústria de Guerra".

Entrada de les tropes franquistes a Olot, 8 de febrer de 1939. Col·lecció d'imatges de Josep Mª Dou Camps

3. LA FÀBRICA NÚMERO 15

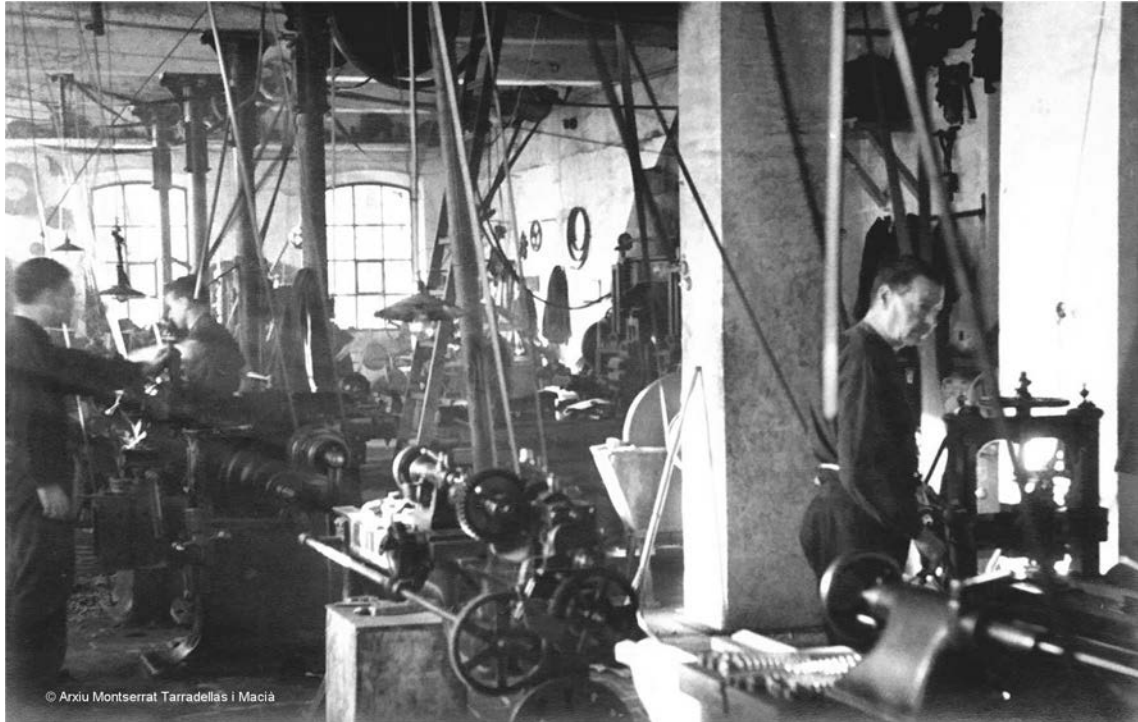
A través de l'actuació de la Comissió hem pogut constatar l'esforç i l'entusiasme de tots els nostres obrers per tal de possibilitar la fabricació de material de guerra, però volem fer esment especial en aquesta publicació dels obrers metal·lúrgics d'Olot que tant han treballat per a la fabricació de la pistola metralladora "Fontbernat" i que, gràcies també a les indicacions fetes per part dels tècnics d'aquesta Comissió ha permès que és pogués produir la primera pistola metralladora construïda a Espanya. Aquest esforç encara és més de lloar pel fet que per a la fabricació de la pistola metralladora "Fontbernat" ha calgut la unió de tots els petits tallers metal·lúrgics d'aquella localitat, havent entrat ja avui dia la seva producció en ple període normal. És de remarcar encara el fet que tota la maquinària i utilitatge han estat fabricats als mateixos tallers d'Olot.

D'aquesta fàbrica no en donem dades estadístiques: són de comprendre els motius pels quals no en diem res.

(Extret de Report d'actuació. Comissió de la Indústria de Guerra. Octubre de 1937, per Josep Tarradellas)

En els **primers mesos de 1937**, a la ciutat d'Olot, es va organitzar una indústria d'armament. Sembla que es va triar Olot per la seva situació geogràfica –lluny del centre neuràlgic de Catalunya i de difícil accés- i la dificultat de bombardejar la població. Però, a més no s'ha d'oblidar que a Olot existia un important entramat fabril, on la indústria tèxtil i metal·lúrgica tenia gran rellevància. Havia, doncs, una infraestructura que, amb les modificacions i adaptacions pertinents, possibilitava la creació d'una indústria de guerra. Per últim, podríem afegir un altre motiu per al seu emplaçament: la F-15, resultat de la integració de diversos tallers olotins, era també una injecció per a l'economia local i, per tant no podem descartar la intenció del govern de la Generalitat d'incentivar la indústria de la zona. Cal recordar, en aquest sentit, els comentaris fets per J. Tarradellas en els seus informes, on sovint afirmava que les indústries de guerra de Catalunya, a part del paper puntual del moment, eren un primer esglau de la nova situació industrial catalana.

La CIG va reestructurar, coordinar i assessorar tècnicament un grup de tallers i magatzems per incloure'ls en la indústria de guerra sota el seu control. Era una agrupació de manyans, mecànics, serrallers i fusters de la ciutat. **A finals de juliol de 1937** la CIG va fer un inventari dels tallers que formaven la indústria de guerra a Olot i així, a mitjans d'any, va quedar organitzada una mínima estructura fabril que va passar a convertir-se en **la F-15; en concret rebé el nom d'Agrupació núm. 15; encara que la denominació oficial fou TALLERS REUNITS "OLOT" o TALLERES REUNIDOS.**

Treballadors de la F-15

Potser aquest inventari va ser fet per delimitar els béns de cada propietari, repartits entre els tallers i magatzems del casc urbà, i distingir-lo del material i maquinaria que la CIG aportava. Pels inventaris de l'època es sap que els tallers de la F-15 conservaren una certa autonomia entre ells, i que tenien els seus propis magatzems i antics tallers.

Dones treballant en l'elaboració de munició per al subfusell Labora-Fontbernat

Inicialment els tallers eren els següents:

SUCCESSOR DE MANUEL CIURANA

ARTURO SIMON

M. GOVART

BENET RAS

JOSEP SERRA

JOAN FARRÉS

J. TEIXIDOR

JOAN DOMÈNEC

JOSEP VALLS

JOAN PALOMERAS

La CIG va voler centralitzar la producció i concentrar maquinària i personal de diferents tallers olotins als tallers del successor de M. Ciurana, Can Ciurana – empresa dedicada a la maquinària tèxtil-, perquè eren els més grans i amb més maquinària, però ben aviat es va veure que els locals resultarien insuficients.

Després l'agrupació industrial s'instal·là a can Compte, al costat de ca l'Artigas, a l'Avinguda 11 de Setembre.

Poc més tard es traslladaren a la fàbrica confiscada de Can Castanyer –antiga empresa tèxtil-, al carrer Panyó, tocant la plaça Vayreda i allà rebé la denominació oficial ja comentada.

Matias Castanyer, nét del propietari de Can Castanyer, em va explicar en una conversa que la raó d'aquesta decisió no va ser motivada ni per les dimensions del local –no era massa gran- ni per la seva ubicació. L'elecció d'aquest magatzem responia a les característiques que ofería el local: era de recent construcció, sense maquinària i, per tant, el seu interior podia ser distribuït segons els interessos de la CIG.

Al març de 1937, ja es té constància del funcionament d'aquests *Tallers*, ja que rebien de la CIG per al pagament de les nòmines setmanals 7.834,50 pessetes.

A l'agost de 1938, quan les fàbriques de la CIG passaren a mans del govern central, s'hi afegiren cinc tallers més:

ESTEVE COROMINAS

DUSOL

PERE TRIADÚ

FÉLIX BEJARANO

B. BRUTAU

També hi col·laboraren :

ELECTRA BRUTAU

COMPANYIA D'AUTOS DE BANYOLES

FILLS DE J. BASSOLS

FILLS D' AUBERT

COOPERATIVA FABRIL DE OLOT /COOPERACIÓ FABRIL

Què queda actualment de la F-15 i dels tallers que van constituir la F-15? Intentar retrobar els vestigis dels tallers que van formar la F-15 ha estat una feina llarga i no sempre reeixida. Servint-me dels padrons de contribució industrial dels anys quaranta, d'un plànol d'Olot i de la bona memòria d'alguns olotins he aconseguit copsar el que resta de tot el conjunt de la F-15. Només queden certs locals, reformats; algunes restes d'allò que devia ser un taller (una xemeneia, per exemple); a vegades, res.

- Fotografies de les seus de la F-15:

Successors de Manuel Ciurana, en l'actualitat. Primera seu de la F-15

El que queda en l'actualitat de *Can Compte*. Segona seu de la F-15

Cinc diferents perspectives en l'actualitat de Can Castanyer, seu definitiva de la F15.

- Fotografies de certs tallers que formaren part de la F-15:

Part antiga de l'empresa Arturo Simon

El que queda de l'empresa *M. Govart* en l'actualitat

La localització antiga de l'empresa *Benito Ras*

L'únic vestigi del taller *Electra Brutau*

Imatge de la antiga Coop. Fabril d'Olot i la xemeneia que en queda en l'actualitat

El director de tota aquesta estructura fabril davant la CIG va ser Just Carbonell Coll, qui també la va representar en l'acte de traspàs de poders a l'Estat; i l'administrador, Ricard Simon.

Els treballadors, entre 50 i 100 operaris, amb algunes dones al taller i dues o tres administratives al despatx, tenien, com en la resta de fàbriques de la CIG, entre altres avantatges, el fet de no haver d'anar al front, de rebre una ració de pa diària, tabac, etc. Segons recull Xavier Valeri en el seu llibre, *Uns altres temps, una altra Garrotxa*, Francesc Balat, antic treballador de la F-15, afirma que, a la factoria, els obrers, la majoria qualificats, treballaven en dos torns. I molts d'ells, en edat militar, eren retinguts pel Govern de la Generalitat. A més, segons ell, a la gent que treballava en la fabricació del subfusell no els va faltar la setmanada ni quan depenien de la Generalitat, ni a partir de la incautació del taller per la República.

La unitat productiva d'Olot, tenia adjudicats als seus serveis de transport un camió "Dodge" i un cotxe de marca "Ford".

Aquell petit nucli d'empreses es va especialitzar des del principi en la fabricació de granades de 70mm; bales, probablement de Màuser, i, sobretot, peces per al nou subfusell Labora Fontbernat. Aquesta va ser la seva principal línia de producció: el subfusell metralladora Labora-Fontbernat

Les 41 peces de què constava el subfusell, detallades més endavant, eren fabricades per vàries de les fàbriques d'Olot i en algun dels seus tallers es realitzava l'activitat centralitzadora relativa al muntatge del Fontbernat.

De les seves peces havia d'elaborar quantitats suficients per atendre les modificacions que la Sotssecretaria d'Armament i Municions del Ministeri de Defensa autoritzava, i per a les reparacions d'aquestes armes.

Al començament del mes de juny de 1938, Eugenio Vallejo exposava la conveniència de transformar la producció de la fàbrica olotina per dedicar-la exclusivament a la fabricació de peces i utilitatges per a la F-14; és a dir, la F-15 passava a ser una espècie de filial de la fàbrica nº 14, dedicada a potenciar la fabricació de peces de mosquetó.

Al mateix temps, Vallejo insistia en la necessitat de legalitzar la situació de la maquinària existent, ja que era propietat dels patrons. En aquest sentit, Tarradellas assenyalava la importància de convèncer els propietaris de que cedissin la maquinària, prèvia una indemnització; en aquestes circumstàncies, els treballadors passarien a ser empleats de la CIG. L'altra opció era que els propietaris es quedessin amb la maquinària, però fora dels circuits de proveïment material i comercial.

Així es recull en una acta de la CIG que aquí detallem parcialment:

Fragment acta de la reunió de la CIG. 3 juny 1938 [AMTM]

"El senyor Vallejo exposà conveniència de transformar la producció de dita fàbrica, les activitats de la qual, en lloc de dedicar-les a la fabricació del fusell metrallador (sic) Fontbernat, podrien aplicar-se a manufacturar peces i utilitatges per a la Fàbrica 14. Hi ha, diu, però, un assumpte previ que és el de legalitzar la situació de la maquinària existent a la dita fàbrica, que continua sent propietat dels patrons, els quals agruparen llurs tallers que formen l'esmentada fàbrica.

El Senyor President considera que aquest darrer punt convé plantejar-lo clarament als interessats, perquè decideixin entre cedir la maquinària, prèvia indemnització, o bé deixar de pertànyer a aquesta comissió.

A tal fi, el Senyor President diu que, aprofitant el viatge que demà probablement farà a Olot, on es trobarà el Vocal-Delegat, senyor Vallejo, reunirà els interessats per tractar aquest afer. En el cas d'aconseguir la venda de la susdita maquinària, interessa ràpidament la formalització d'un projecte de les peces que podria fabricar per a la Fàbrica núm. 14."

De fet, el **dia 4 de juny de 1938**, Tarradellas i Vallejo, anaren a Olot per parlar amb els tallers sobre el futur de l'agrupació. La qüestió no va acabar de resoldre's, ja que

ben aviat arribà el final de la guerra. Novament, una acta de la CIG recull aquesta decisió:

Fragment acta de la reunió de la CIG. 24 de juny 1938 [AMTM]

"Expropiació de maquinària .- (...) Els patrons mostraren la seva conformitat a l'expropiació i per portar-la a terme s'ha encarregat al Tècnic Industrial d'aquesta comissió senyor Pey, que formalitzi una proposta de valoració per tal de ser sotmesa als interessats.

Les modificacions i assaigs als que sotmetien els fusells van generar **el juliol de 1938** una sèrie d'estudis i exàmens per part de la Sotssecretaria, que van acabar amb propostes de reformes d'alguns factors de la seva fabricació. La CIG va decidir demanar-li a la Sotssecretaria que les correccions es donessin per escrit, ja que es volia evitar qualsevol inconvenient que pogués sorgir posteriorment amb els canvis. Així, podem llegir en la mateixa acta:

"Fusell-metrallador Fontbernat.- S'està procedint a realitzar les modificacions en una partida d'aquestes armes, les quals han estat aprovades per la Sotssecretaria d'Armament. S'acorda que l'aprovació per part d'aquell organisme ha de constar per escrit, amb el fi d'evitar qualsevol inconvenient que pogués sortir posteriorment."

El **18 d'agost de 1938**, la Sotssecretaria es va adreçar a la CIG per a comunicar-li que, d'acord amb el decret de la República de dos dies abans, havia decidit nomenar Julián Echevarría per a fer-se càrrec de la F-15. Per aquest motiu, hi hagué alguns conflictes i fins i tot la detenció de dos tècnics a Olot. **Tres dies més tard, es va realitzar l'acte de traspàs de poders** al qual el representant de l'Estat es va presentar per sorpresa, sense haver-se citat amb en Víctor Pey, tècnic que la CIG havia designat per a representar-lo. Per aquest motiu va haver de ser el director Just Carbonell qui assumís el canvi de titularitat.

A la setmana d'ostentar el control d'aquesta indústria, la Sotssecretaria va decidir paralitzar la fabricació del Fontbernat i dedicar íntegrament la F-15 a l'obtenció de panys per al fusell Màuser, a la vegada que es continuaren fabricant beines de bales, carcasses de bombes i altre material bèl·lic. D'aquesta manera la F-15 va passar a ser una espècie de filial de la F-14.

En un document de la carpeta de la CIG F-15 de AMTM de Poblet, podem llegir:

“Hi ha ordre de paraitzar la fabricació del fusell-metrallador Fontbernat i dedicar-se íntegrament a la de fermalls “Mauser”. Per a preparar la maquinària passaran uns tres mesos.

*El cotxe i el camió, sembla ésser que, els traslladaran a Figueres.”
Just Carbonell, 29 d’agost de 1938”*

Tot i que inicialment, els treballadors de les indústries de guerra estaven exempts d’anar al front, als darrers temps, la fàbrica s’anà desmantellant perquè molts dels treballadors foren cridats a lluitar.

Enmig d’aquests tràmits d’incautació del nucli de fàbriques d’Olot, la CIG que encara no havia concretat amb els propietaris la venda dels equips per a poder ostentar la seva titularitat, li va dir a la Sotssecretaria que no podia quedar-se amb tota la indústria ja que solament una part li pertanyia, essent bona part de la maquinària propietat dels empresaris.

Amb l’ocupació franquista, **a primers de febrer de 1939** –el dia 7 de febrer de 1939, les tropes franquistes, de la 82ª divisió del cos d’exèrcit del Maestrat, ocupaven la capital de la Garrotxa-, l’agrupació parà l’activitat i els tallers continuaren fent la seva feina amb normalitat. Cap dels treballadors, a excepció del “creador” del Labora-Fontbernat, que va ser detingut uns dies, va patir represàlies. Diu F. Balat que tots els empleats van rebre un salconduit de les FET i de les JONS¹⁰. Es diu també que Francisco Franco va indultar tots els operaris que la van construir, ja que es va reconèixer la seva vàlua en el món de la metal·lúrgia.

Fins fa tres anys, Can Castanyer era una fàbrica tèxtil de la propietat de Matias Castanyer. Es pot dir que la fàbrica va recuperar la seva funció primigènia. Actualment és propietat d’un banc –la crisi econòmica ha acabat amb l’últim vestigi de la F-15!-; raó per la qual no vaig poder accedir al seu interior. M. Castanyer, però, em va assegurar que a dins no en queda res de l’antiga fàbrica d’armament, llevat d’uns “sospitosos” ganxos al sostre que no estaven relacionats amb la fàbrica tèxtil. No pot assegurar, però, encara que ho sospita, si Can Castanyer té un soterrani on, suposadament, es provaven els subfusells.

¹⁰ Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista. Era el nom del partit únic de la dictadura franquista creat el 19 d’abril de 1937

A continuació recullo les dates més importants de la F-15 en un quadre cronològic, encara que alguna d'elles no és precisa ja que, com he dit al llarg d'aquest treball, és escassa la documentació escrita sobre les fàbriques de la CIG:

Principis 1937	S'organitza la indústria d'armament a Olot
Març 1937	Els tallers de la F-15 ja estan en funcionament
Finals juliol 1937	La CIG fa un inventari dels tallers que formen la F-15 sota la denominació "TALLERS REUNITS OLOT"
3 juny 1938	Eugenio Vallejo exposa la conveniència de dedicar la producció de la fàbrica exclusivament a peces i utilitatges per a la F-14
4 juny 1938	J. Tarradellas i E. Vallejo van a Olot per parlar amb els tallers sobre el futur de l'agrupació
Juliol 1938	La Sotssecretaria estudia la producció i proposa reformes en la fabricació del material bèl·lic
Principis agost 1938	Les fàbriques de la CIG passen a mans del govern central
18 agost 1938	La Sotssecretaria nomena Julián Echevarría per fer-se càrrec de la F-15, d'acord amb el decret de la República de dos dies abans
21 agost 1938	Es fa traspàs de poders i el representant de l'Estat es presenta per sorpresa
29 agost 1938	La Sotssecretaria paralitza la fabricació del Fontbernat i la F-15 passa a ser una filial de la F-14
7 febrer 1939	Les tropes franquistes ocupen Olot i la producció d'armes s'atura i els tallers tornen a les seves feines originals. Cap treballador pateix represàlies.

Operari de la F-15 fent una culata del subfusell Labora-Fontbernat

4. EL SUBFUSELL LABORA-FONTBERNAT

No hi ha dubte que la Guerra Civil espanyola ha estat el succés més truculent de la història bèl·lica d'Espanya. No obstant això, a nivell armamentístic, aquest esdeveniment va suposar el descobriment d'un important nombre de pistoles, rifles, subfusells, metralladores que encara avui romanen vius a la memòria de molts combatents.

Entre els models més populars i originals figuren el "Naranjero" i el **Labora Fontbernat**. El primer és un subfusell amb un disseny similar al Schmeisser MP-28 II alemany i que va ser creat extraoficialment a les files del bàndol republicà. El segon destaca per tenir un aspecte únic i elegant, totalment diferent a la resta de subfusells europeus de l'època.

Al llarg d'aquest apartat, aniré explicant de manera estructurada diferents aspectes d'aquesta arma tan especial. Lamentablement, no es disposa de totes les dades i, no sempre, totes les informacions coincideixen. Quedaran per respondre, doncs, moltes preguntes –com ja hem fet notar diverses vegades al llarg d'aquest treball: un cop finalitzada la Guerra Civil, moltes coses van ser ignorades conscientment i, per un altre costat, el temps de guerra en què es van produir va fer que moltes romanguessin en secret-. Com ja hem anunciat en la introducció, no es sap tot sobre la CIG, no tot allò que s'explica sobre la F-15 és absolutament incontestable i, per descomptat, tampoc es tenen totes les informacions sobre el Labora-Fontbernat. Comencem primer per l'opinió que li mereixia al president de la CIG la fabricació d'aquesta arma:

Hem d'insistir a elogiar l'aportació comarcal a l'obra de les Indústries de Guerra i esmentar d'una manera especialíssima l'obra realitzada pels obrers olotins. Sense cap assessorament tècnic especial, sense posseir maquinària adequada, sense haver treballat mai en indústries de guerra, els obrers metal·lúrgics d'Olot construeixen fusells metralladors i granades de 70 mm. Només els tècnics o els qui meditin un instant en les dificultats d'ordre industrial per a la fabricació de fusells metralladors sense comptar amb els útils especials necessaris es faran càrrec de les dificultats, aparentment insuperables, que havien d'oposar-se als propòsits dels obrers metal·lúrgics d'Olot.

Però, els artistes del torn, els manyans i els fusters olotins superaren tots els inconvenients que es presentaren. Ells es proposaren la fabricació de fusells metralladores i ho aconseguiren. L'armament que surt dels tallers metal·lúrgics olotins ha merescut l'aprovació calorosa dels tècnics artillers i ha resistit amb èxit totes les proves a què ha estat sotmès.

El mateix direm de les granades i de les bales de fusell que es fabriquen igualment als tallers olotins. Cal veure la il·lusió, la fe, la dosi de voluntat que posen en llur treball per a comprendre perfectament l'obra que realitzen.

(Extret de *L'obra de la Comissió de la Indústria de Guerra*, per Josep Tarradellas)

D'aquest encès elogi de Josep Tarradellas sobre els treballadors de la F-15, se'n desprèn l'orgull patriòtic que sentia sabent que el Fontbernat fou el primer subfusell / metralleta d'aquestes característiques que es va fabricar a l'estat espanyol, gràcies a l'esforç de petits tallers de la ciutat d'Olot.

Tot i que, a mesura que avançà la guerra, l'entusiasme s'anà refredant. Així ho destacava l'antic administrador de la F-15, Ricard Simon.

4.1. Fitxa tècnica

Calibre:	9m/m llarg
Longitud del canó:	26,2 cm
Longitud total:	80,6 cm
Pes:	4,25 kg buida, 4,4 kg carregada
Cadència de tir	750 rpm
Velocitat inicial	397 m/s
Abast efectiu	200 m
Carregador:	20 o 36 bales (feia variar el pes)
Fabricat a:	Olot (F-15)

El subfusell Labora-Fontbernat desmuntat

El subfusell Labora-Fontbernat montat

4.2. Necessitat de la seva fabricació

La raó per la qual es va decidir abordar la fabricació d'un subfusell d'invenció pròpia, quan hagués estat més fàcil reproduir algun dels models existents a Espanya i ja suficientment provats, és una pregunta a la qual ningú pot respondre.

No sembla, a priori, que fossin moments per assajar nous invents quan la falta de materials i el temps eren factors vitals. A més, calia supeditar la fabricació d'aquestes armes a una diversitat de petits tallers mecànics i, per tant, es corria el risc de que la heterogeneïtat de la ma d'obra atemptés contra l'acoblament de les peces; cosa que realment va succeir, com s'explicarà més tard.

Que la CIG volia dotar al màxim de material bèl·lic a l'exèrcit republicà és un fet constatat; només cal recordar l'abast d'alguns dels seus projectes. I en aquest sentit, proveir d'armes als soldats és una mostra inequívoca del compromís de la CIG amb la guerra. Però, una cosa és reparar fusells, iniciant-se en la fabricació de peces de recanvi – cas de la producció dels mosquetons/fusells Màuser- i l'altra és dissenyar i, per tant, partir de zero, una nova arma, que ni tan sols estava pensada per anar al front.

Això, unit a les característiques de l'arma, em fa pensar que el Labora- Fontbernat va ser una mena de repte autoimposat per la pròpia CIG, mitjançant el qual es pretenia demostrar la capacitat i la vàlua de les indústries de guerra catalanes.

4.3. L'origen del nom

4.3.1. Subfusell? Pistola metralladora? Fusell metrallador?

Al llarg d'aquest treball hauran observat que a l'hora de parlar del Labora-Fontbernat, no el definim amb un únic terme. Això és degut a la gran variabilitat de noms que aporten els fragments escrits que hem trobat amb què anomenen l'arma en qüestió. Uns diuen "fusell metrallador", altres "subfusell" i uns altres "pistola metralladora". Crec que es necessari clarificar quin tipus d'arma és el Labora-Fontbernat.

Primer de tot cercarem les definicions exactes de cada un dels termes citats a *Wikipedia* i, a continuació, classificarem l'arma.

-Pistola metralladora: es tracta d'una pistola capaç de disparar en mode ràfega.

-Subfusell: col·loquialment anomenat "metralleta", és una arma de foc de tir automàtic de curt abast i dissenyada per disparar munició de pistola i proporcionar una gran cadència de foc a distàncies curtes.

-Fusell d'assalt: és un fusell dissenyat per al combat capaç de disparar en mode automàtic o semiautomàtic. El fusell d'assalt està a mig camí entre els subfusells i els fusells metralladors i metralladores. Fa servir una munició que es troba entre l'utilitzada en els subfusells i la dels fusells i té un abast semblant al dels fusells. Naturalment, és més gran que el subfusell.

-Fusell metrallador: és una arma de foc llarga d'ús individual que dispara munició de fusell en mode ràfega, d'acord amb el sistema de tir de la metralladora, però que, a diferència d'aquesta, és alimentada mitjançant carregador. Té una cadència de tir més gran que la del fusell d'assalt però és menys versàtil.

-Metralladora: és una arma de foc automàtica caracteritzada per disparar gran quantitat de bales en poc temps i de forma sostinguda. Està dissenyada per disparar-les a partir d'una cinta de bales molt llarga. En un minut pot disparar més mil bales, amb munició de fusell. Les metralladores són pesants, voluminoses i estan muntades sobre un bípode o un trípode.

Un cop aclarides les definicions, podem establir ja de quina arma és tractava el Labora-Fontbernat. Clarament, una metralladora no és, ni tampoc un fusell metrallador. En certes ocasions es confon la pistola metralladora amb el subfusell, ja que ambdues fan servir munició de pistola, però la pistola metralladora es pot disparar amb una sola mà, mentre que per disparar un subfusell es necessiten les dues. Llavors queda el dubte entre el fusell d'assalt i el subfusell. El Labora Fontbernat feia servir munició de pistola i tenia un abast curt i un selector de tir. En conclusió, el Labora-Fontbernat era un subfusell/metralleta, encara que pel selector de tir s'aproxima als subfusells moderns.

4.3.2. Labora? Fontbernat? Labora-Fontbernat?

Per a uns, *Labora* (dels Tallers Confederales n. 1 de la CNT, “Talleres Labora”, del C/ Badal a Barcelona); per a d’altres, *Fusell-metralladora Olot*, per la localització de la fàbrica catalana n. 15, on en principi es va iniciar la seva construcció, o *Fontbernat*, en memòria del militant d’ERC de Barcelona, Enric Fontbernat, que havia participat en el complot de Prats de Molló i va morir el 19 de juliol de 1936, en els fets del CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i la Indústria).

Encara hi va haver un altre nom: quan a l’agost de 1938, el govern central va expropiar les indústries de guerra catalanes, molts carregadors del Labora portaven gravat en castellà, *Fusil-Ametralladora Olot*.

Al final, també rebé el nom de *Labora-Fontbernat*, que és el nom més estès amb què es coneix l’arma. Pocs saben, però, que els dos termes que al final van acabar nomenant l’arma (“Labora” i “Fontbernat”), responien en realitat a dues versions diferents del subfusell en qüestió –en parlarem en un proper punt-.

4.4. Període de fabricació

Del que no hi dubte és que l’arma va néixer d’una iniciativa de la CIG, als primers mesos de 1937 fins a 1938.

4.5. Lloc de fabricació

Era una arma amb dues versions i fabricada a dos llocs:

-El Labora, pròpiament dit, produït a “Talleres Confederales n.1 del Sindicat Siderometal·lúrgic de la CNT” a Barcelona. També coneguts com “Talleres Labora”, estaven situats al n. 20 del carrer Badal de la barriada barcelonesa de Sans. Aquests tallers, després de la guerra, havien quedat englobats en el Sindicat Siderometal·lúrgic de Barcelona de la CNT i, durant els primers mesos van romandre desorganitzats i semiactius per falta de tècnics. Posteriorment, la CIG els va subministrar material i va organitzar la seva secció mecànica en l’estructura de fabricació del fusell Màuser, per al qual feien anells de punt de mira. També van fabricar subfusells i granades trencadores del 7. Al mes de març de 1937 la seva nòmina ascendia a 11.627,40 pessetes i a l’octubre tenia una plantilla de 293 treballadors.

Quan la Sotssecretaria dirigia la fabricació d’armament a Catalunya, “Labora. Talleres Confederales núm.1” va suspendre la línia de producció del Màuser i es va dedicar a la producció de 1000 subfusells Labora i 1000 pistoles Ascaso.

Actualment, no queda cap vestigi d’aquests tallers; en el seu lloc hi ha un immoble de pisos, la foto del qual adjunto a l’**ANNEX 8**.

-El Fontbernat, manufacturat a la Fàbrica n. 15 d'Olot. Més endavant, amb tota probabilitat en els primers mesos de 1938, quan la F-15 va passar a dependre de la fàbrica n° 14, aquest subfusell també es va fabricar a la F-14.

He centrat el meu treball d'investigació en l'emplaçament d'Olot , ja que és d'allí on he obtingut més dades. Citaré, no obstant, unes dades relatives a la producció del mes d'abril de 1938 de la F-14 (extret de la tesi de F.J. de Madariaga) –com ja hem dit tantes vegades, al llarg d'aquest treball, la informació molts cops és fragmentària, però, vull donar a conèixer aquestes dades per confirmar les meves afirmacions:-

Fusell Fontbernat : dia 11 d'abril: 1.187 unitats Carregadors Fontbernat: dia 11 d'abril: 2.374 unitats

D'aquestes dades es desprèn que, a vegades, el subministrament que proporcionava la F-14 no era únicament el de l'arma completa, sinó també peces soltes.

4.6. Final de la fabricació

Amb el traspàs de competències del CIG a l'agost de 1938 de la Generalitat al govern central, van deixar de produir-se aquestes armes a la F-15 per a centrar-se en la fabricació dels panys del fusell Màuser de la xarxa de fàbriques catalanes dedicades a aquesta arma.

Això suggereix que el govern no va considerar aquesta arma decisiva per a l'esforç de la guerra, ja sigui per la seva baixa producció ja sigui perquè la va considerar un luxe inútil en aquelles hores nefastes.

4.7. Creador de l'arma

Encara avui en dia és confús l'origen del disseny del subfusell Labora Fontbernat, nascut entre els nombrosos i disseminats tallers de les Indústries de Guerra de Catalunya. Hi ha molts punts foscos perquè no hi ha documentació que precisi l'origen del disseny ni el seus responsables.

Segons alguns historiadors (Xavier Valeri) s'afirma que el "pare" de l'arma va ser un armer d'Olot anomenat Miquel Coromines, ja mort; encara que A. Cuadrado ho posa en dubte i afirma que el disseny de l'arma venia de Barcelona, del servei d'enginyeria de la CIG, i que es va anar modificant amb el pas del temps.

També l'historiador Jordi Pujiulà és del parer que el Labora-Fontbernat fou dissenyat pels enginyers de la CIG i que més endavant fou perfeccionat a Olot per en Miquel Coromines. A Olot s'hi feren petites modificacions, especialment en el sistema de refrigeració. I d'aquí, segons Pujiulà, la creença popular de la invenció olotina del fusell.

El que sí sembla cert és que la professionalitat de Coromines era tal que, en ser detingut pels nacionals, inculpat de col·laboració amb el Govern de la República, va ser reclamat pels empresaris del metall de la ciutat, que el van avalar, i va poder continuar exercint la seva professió sense problemes.

4.8. Qualitat

Algunes fonts suggereixen que l'arma, un cop superats els lògics problemes inicials, era de bona qualitat. Però a causa de la seva complexitat no se'n van produir moltes. La seva cadència de tir era excepcional per la seva època. Se la considera qualitativament comparable als primers Thompson 1921, manufacturats per Colt.

Sembla que tenia problemes amb l'acer del canó i també amb el fiador. De fet, els subfusells de l'època van causar múltiples accidents als seus usuaris, a causa de la simplicitat dels seus mecanismes i de la poca fiabilitat dels seus fiadors; aquest era el cas del "Naranjero" i del Labora: solament disposaven com a fiador de transport un allotjament per a la palanca de muntar al final del seu recorregut, del què podia sortir-se'n per inèrcia del propi tancament; de manera que un cop fort podia disparar l'arma. Els accidents més sonats van ser els que oficialment van costar la vida, a la tardor de 1936, al capità López Tienda, cap d'una columna republicana, i al líder anarquista Buenaventura Durruti Dumange amb un ERMA –una classe de subfusell- al front de Madrid (en sortir del seu vehicle, el seu subfusell o el d'un dels seus acompanyants va colpejar el terra amb la culata, amb la qual cosa l'arma es va disparar).

A més, s'ha dit que molts Labora-Fontbernat van ser sabotejats en la seva pròpia cadena de producció, la qual cosa va fer que molts exemplars, alguns dels quals han arribat fins avui, no funcionessin bé.

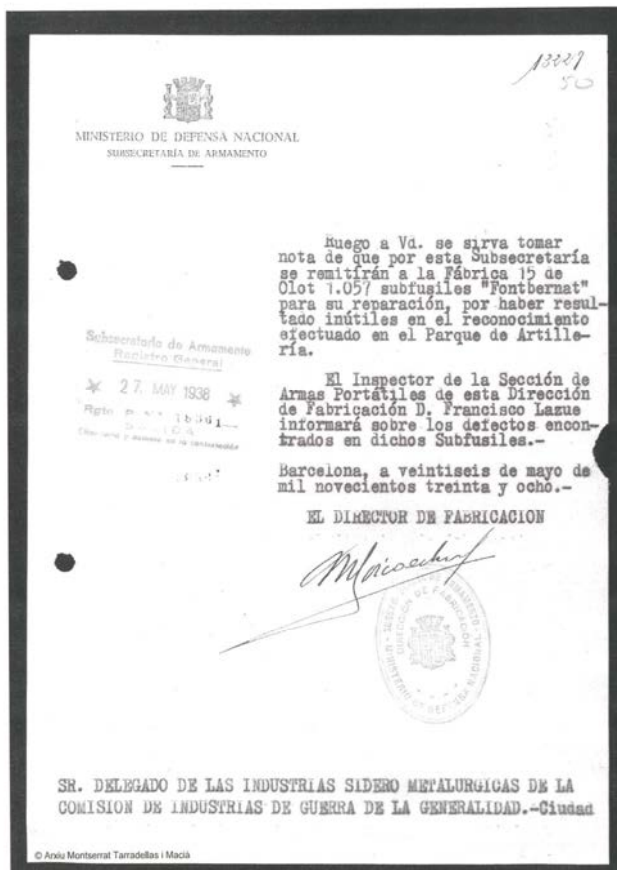
Corroborant aquesta dada, A. Cuadrado Puig em va explicar l'anècdota següent: el seu pare treballava a la F-15 com a torner, i com que estava en desacord amb el fet de produir armes que matarien gent, va fabricar agulles percussores més llargues perquè s'encasquetessin i només poguessin disparar un tret. El resultat era que construïa armes defectuoses en el seu acoblament.

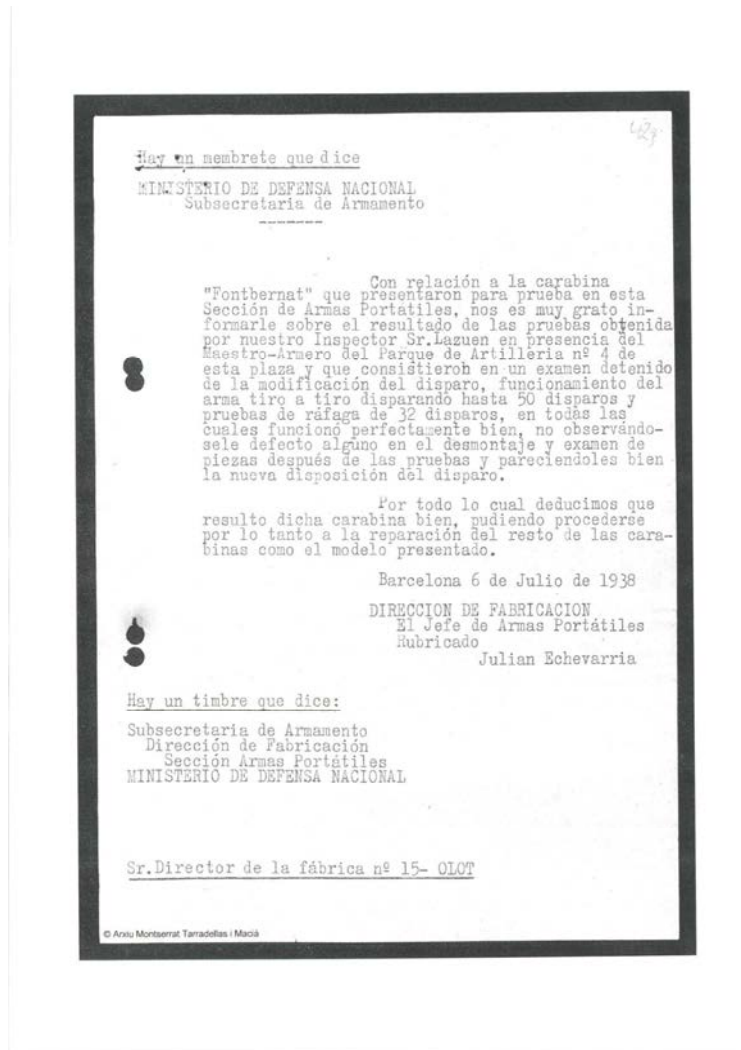
Però aquest fet, segon A. Cuadrado, “no pot ser considerat sabotatge, ja que en aquell temps únicament era considerat sabotatge si es feien més curts, no més llargs” (!). I hem de tenir en compte que la diferència en l’extensió dels percussors era quasi insignificant. En qualsevol cas, Alexandre Cuadrado pare va exiliar-se a Santander - on es dedicà a fabricar imatges religioses (!)- perquè temia per la seva vida.

Del que no hi ha dubte és que va haver-hi actes de sabotatge en la producció, ja que consta que la Sotssecretaria d’Armament va retornar 1.057 subfusells defectuosos a la F-15, com es pot comprovar en el document inferior. Si la mà d’Alexandre Cuadrado va ser l’única que va estar al darrere de tot això mai ho sabrem (algun testimoni ha revel·lat que treballadors partidaris dels nacionals podien estar implicats en el

sabotatge de l’arma). Sembla que les armes, un cop acabades, eren provades en un soterrani – encara que A. Cuadrado Puig afirma que eren provades en un camp de futbol- ; i que després eren enviades a Barcelona, on els diferents governs les distribuïen a les unitats de l’exèrcit republicà. Així consta, per exemple, en el document adjunt del dia 6 de juliol de 1938, on es fa constar que després d’haver modificat el tir d’un subfusell, que era defectuós, es dóna el vistiplau al seu funcionament i s’insta perquè es reparin la resta de les carrabines.

En l'ANNEX 9 adjunto altres documents que notifiquen les proves a les quals eren sotmesos els subfusells Labora-Fontbernat

4.9. Quantitat

Sembla ser que se'n van fabricar dues sèries, de les quals la primera va tenir seriosos problemes d'alimentació, els carregadors, que es van solucionar a la sèrie següent.

Segons alguns testimonis de treballadors, de la factoria en sortien d'uns 15 a 20 a vint subfusells diaris. Si tenim en compte que la producció, segons el testimoni Ballart, va durar uns dos anys, el nombre total de subfusells fabricats seria de dos mil; encara que, segons el parer d'alguns estudiosos, la manca de matèries primeres impossibilitava un ritme regular de producció, per la qual cosa el nombre d'exemplars produïts seria inferior.

Del que no hi ha dubte, pels documents que he trobat al AMTM de Poblet és que han quedat escrites xifres a l'entorn de la producció del subfusell Labora-Fontbernat, que ara detallaré. Els documents originals estan a l'ANNEX 10.

<ul style="list-style-type: none">• Al taller Burgueras hi havia 918 carregadors del fusell metralladora "Olot" el dia 2 de setembre de 1937.
<ul style="list-style-type: none">• 16 carregadors grans de fusells metralladores "Olot" van ser destinats al President de la CIG el dia 2 de setembre de 1937 i a l'Escorta del Conseller de Justícia el dia 25 de setembre de 1937.
<ul style="list-style-type: none">• A la F-15 hi havia 60 fusells metralladora "Olot" el dia 4 de setembre de 1937.
<ul style="list-style-type: none">• 8 fusells metralladors "Olot" van ser destinats al President de la CIG el dia 19 de setembre de 1937 i a l'Escorta del Conseller de Justícia el dia 25 de setembre de 1937.
<ul style="list-style-type: none">• La F-14 tenia en existència 500 exemplars de fusells metralladors Fontbernat i Schmeiser el mes de febrer de 1938 –sense precisar la quantitat de Fontbernat-
<ul style="list-style-type: none">• La F-14 posseïa 1.300 subfusells Olot calibre 9 mm, sense provar el dia 4 d'abril de 1938.
<ul style="list-style-type: none">• La F-14 havia produït 1.187 fusells Fontbernat i 2.374 carregadors Fontbernat el dia 11 d'abril de 1938.
<ul style="list-style-type: none">• Es van remetre a la F-15 1.057 subfusells Fontbernat per deficiències en el seu funcionament el dia 26 de maig de 1938.
<ul style="list-style-type: none">• LA F-14 tenia 1.187 fusells metralladors Fontbernat calibre 9 mm preparats per a ser destinats a centres oficials el dia 30 d'abril de 1938.
<ul style="list-style-type: none">• Al maig del 1938 hi havia 1.000 subfusells per a muntar.

Malgrat tota la informació anterior, F. J. de Madariaga no creu que la F-15 acabés per construir completament l'arma; que fabriqués peces sí, però descarta que arribessin a ser muntades finalment. Jo, en canvi, m'inclino per pensar, pels documents guardats i pels testimonis dels treballadors, que efectivament es van produir subfusells. Un altre assumpte seria dir amb exactitud el nombre d'unitats.

Operari de la F-15 revisant subfusells Labora-Fontbernat

4.10. Descripció de l'arma

Tenia un disseny únic, que la diferenciava de la resta d'armes semiautomàtiques de l'època. La seva silueta era gràcil i no denotava el pes que realment tenia: 4,25 kg descarregada i cap als 4,8 kg si es carregava amb un carregador de 36 projectils. No hi ha dubte que amb aquesta massa distribuïda equilibradament, amb el pistolet independent de la culata i el llarg brocal del carregador per agafar-lo millor, s'aconseguia una excel·lent estabilitat disparant en ràfega.

L'interès principal de l'arma radica en el fet que, a diferència d'altres subfusells, té un aspecte que en res no s'assembla als models estrangers en què s'inspiraven la major part dels models fabricats a Espanya. Per exemple, el més conegut dels coetanis del Labora-Fontbernat, i d'estructura similar, era el "Naranjero", el qual era una còpia de la metrallera alemanya MP (Maschinen-Pistole) 28 II (Schmeisser), adaptada al calibre espanyol 9 mm llarg. En l'**ANNEX 11** hi ha una taula comparativa de diferents subfusells, inclòs el Labora Fontbernat. La taula prové del llibre *Las armas de la Guerra Civil Española*.

L'MP 40 (Schmeisser), que era la metrallera que portaven els soldats alemanys a la II Guerra Mundial, s'assemblava al Labora-Fontbernat. Cal considerar que el Labora-Fontbernat era més petit i una mica menys pesant que el subfusell més usat pels soldats alemanys. En canvi, l'arma olotina va ser molt més cara i difícil de construir que el MP 40 –pensada per a ser produïda en massa- i, també, que la

resta dels principals models de subfusell que es van usar en la conflagració mundial. Era extremadament semblant al SI-35 de Star, de culata de fusta i canó amb anells mecanitzats per a dissipar la calor.

SI-35

LABORA-FONTBERNAT

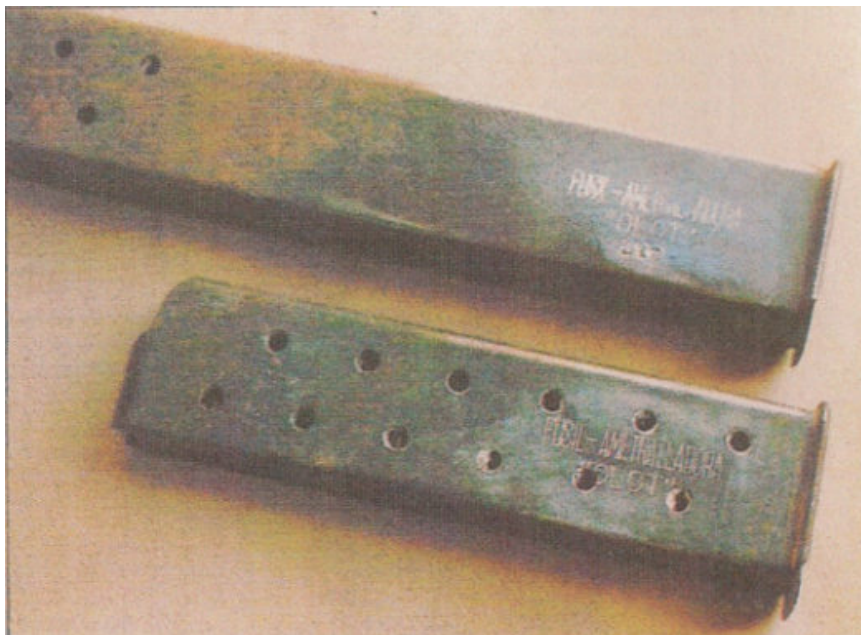

A dalt, el MP-28; a sota, el "NARANJERO"

En cap dels models que es conserven apareix l'expressió LABORA marcada. Alguns exemplars no duen cap marca i en d'altres figura o bé la inscripció INDÚSTRIES DE GUERRA DE CATALUNYA "FONTBERNAT" o FUSIL AMETRALLADORA "OLOT".

Carregador amb la inscripció "INDÚSTRIES DE GUERRA DE CATALUNYA"

Carregadors amb la inscripció "FUSIL-AMETRALLADORA "OLOT"

El subfusell va experimentar almenys dues modalitats i acabats: el Labora, produït a Barcelona, i el Fontbernat, produït a Olot. Les diferències, sempre segons A. Cuadrado, eren les següents:

- a) El refrigerador, l'exterior i la rosca del canó, i la recambra eren diferents i no intercanviables. El punt de mira i el forrellat també eren diferents.
- b) La finestra d'expulsió de les bales del Fontbernat apuntava a les dotze i les bales buides queien sobre el tirador. La dels Labora, en canvi, apuntava a la una i, en conseqüència, per la trajectòria de la caiguda, els casquets no molestaven al tirador.

Així doncs, si tenim en compte aquesta característica, el Labora era millor que el Fontbernat.

c) Les bales dels carregadors del Labora anaven ficades en dues columnes. El Fontbernat disposava del mateix sistema; però, quan disparava, les bales entraven a la recambra d'una en una i era més difícil que l'arma s'encasquetés. En aquest sentit, era millor el Fontbernat.

A les diferències anteriors, podem afegir-ne una altra. Marc Ramon Bohigas, un aficionat a la història de les armes, comenta que el Labora era un subfusell bastant pesat, que estava inicialment construït a base de ferro forjat i mecanitzat i no de xapa estampada com es van fer posteriorment els Fontbernat, amb la qual cosa els models Labora pesaven més que els Fontbernat.

Així doncs, no puc afirmar quin model era el millor ja que les dues versions tenien virtuts i defectes.

A dalt, la carcassa metàl·lica d'un Fontbernat; i, a sota, un Labora

La fabricació del Labora-Fontbernat era molt manual i, per exemple, les estries del sistema de refrigeració es tornejava una a una amb un torn que els mateixos treballadors havien fabricat i modificat, i justament per això, s'espallaven molts d'ells perquè no quedaven perfectes.

L'organització mecànica era extremadament senzilla, amb poques peces de simple mecanitzat però laboriós, i l'acabat de l'arma, tret de l'absència de marcatges i la senzilla alça cargolada al calaix de mecanismes, no desmereixia del "preciosisme" del subfusell nord-americà Thompson Mod. 1921.

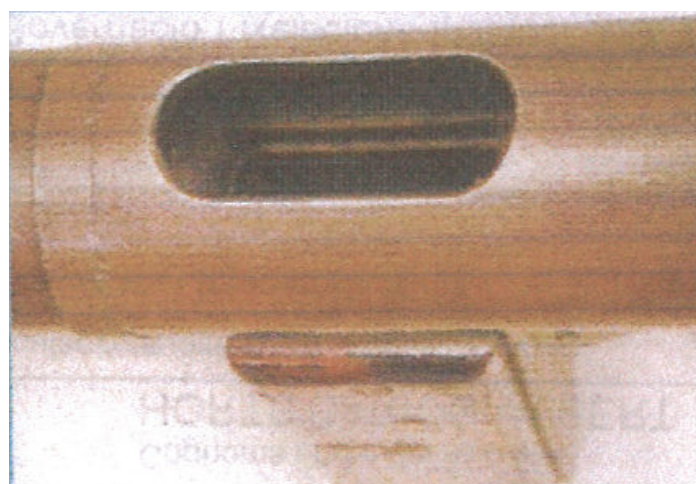
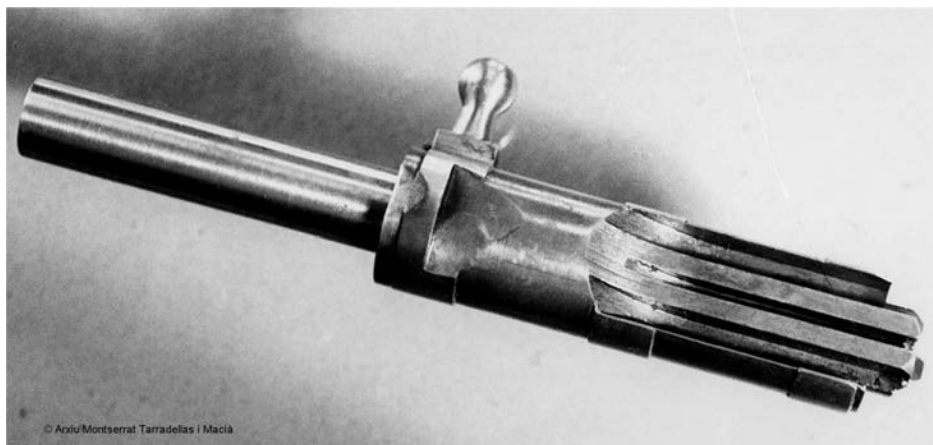
Es composava de guaranta-una peces; algunes de les quals il·lustro amb fotos:

- Punt de mira del canó
- Canó: tub per on surt el projectil
- Tub del pany
- Expulsor
- Punt de mira del tub
- Taps
- Tub de tap
- Torrió del tap
- Percussor
- Pany
- Extractor
- Bola del pany
- Gallet
- Fiador
- Ressort del fiador
- Portaculata
- Dispositiu de canvi de tir
- Molla de canvi de tir
- Torrió fixataps
- Volanderes grafilades
- Portacarregador
- Fixador del carregador
- Punta del fixador del carregador
- Anelles
- Bola portafusell
- Cantoneres de la culata
- Visos per a cantoneres
- Cargols per a cantoneres
- Cargols de 6 mm per a culates
- Cargols de 4 mm per al mànec de la culata
- Volanderes còniques
- Rosca cònica
- Cargols de 5 mm
- Cargols de 4 curts
- Cargols de 1/8
- Clavilles de 4 mm

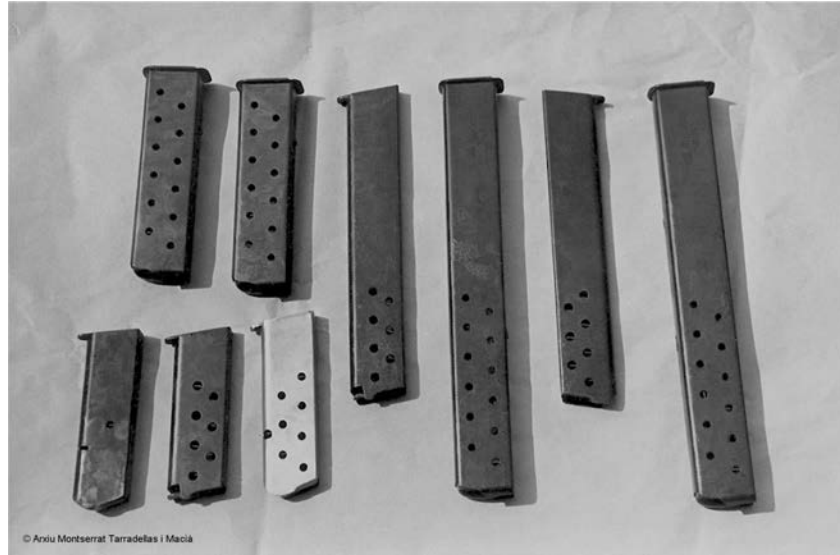
- Clavilles còniques de 3 mm
- Culata i tapa
- Portafusell
- Visos de fusta de 21X40

Canó, anells refrigerants, punt de mira i anella portacorretja

Finestra d'expulsió i brocal del carregador

Diferents carregadors del Labora-Fontbernat

En l'**ANNEX 12**, adjunto un document provinent de l'AMTM de Poblet en què s'especifiquen les quantitats setmanals de material necessari per a produir les peces de l'arma, així com el seu cost.

I per acabar, en l'**ANNEX 13**, adjunto uns altres documents provinents del volum on es detallava la fabricació peça per peça del subfusell Labora-Fontbernat (de l'AMTM), en els quals s'explica la creació de dues peces del Labora-Fontbernat, el fiador i el percussor.

Tots els models estaven constituïts per una carcassa cilíndrica d'acer coronada per una culata de fusta – feta amb fusta de noguera, segons diu A. Cuadrado-, i segellats en la part posterior per un cargol de cap grafilat, dotat d'un dispositiu de seguretat per evitar l'obertura fortuïta.

Tenia un canó proveït d'onze anells corbs (el diàmetre dels quals anava decreixent a mesura que s'acostaven a la boca del canó) per a refrigerar-se, per acció de massa en lloc de per circulació d'aire i un llarg carregador de petaca col·locat verticalment sota el tub, que tenia un brocal de galtes de fusta que servia a la vegada d'empunyadura, com ho feia el pistolet. Els carregadors de xapa es feien amb un motlle i una màquina duplicadora. El motlle era especial per deixar els llavis d'alimentació amb l'angle desitjat i perfecte, ja que en aquest detall es troba el secret del bon funcionament automàtic. Els exteriors es soldaven amb autogen. Si els carregadors i els motlles no tenien la tensió adequada, no funcionaven. La gran majoria dels exemplars que no funcionaven tenien problemes amb els llavis dels carregadors, que no van quedar ben dissenyats i feien que l'arma s'encasquetés.

Posseïa un selector de tir, que permetia triar el mode, ràfega o individual, encara que els primers exemplars del Labora-Fontbernat només disparaven ràfegues.

Estava accionat per un sistema de retrocés de masses per inèrcia i dotat d'elements de mira regulables a 200m.

4.11. Ús de l'arma

Va tenir menys protagonisme al front que el "Naranjero". Va ser utilitzada majoritàriament per escortes i guàrdies militars ja que al front era més útil un fusell com el Màuser. No hi ha testimonis del seu ús a primera línia de combat.

Alguns autors asseguren que es va armar amb aquests subfusells a les unitats de guerrillers del XIV C.E. (*Cuerpo de Ejército*).

En aquesta fotografia de l'època apareixen el general Miaja (dreta) i el president Tarradellas (esquerra) conversant. Miaja sosté un Labora-Fontbernat i Tarradellas, un Naranjero. Miaja li ensenyava a Tarradellas un nou model de subfusell. Conèixer el contingut de la conversa ens permetria resoldre dubtes que es tenen actualment sobre l'arma i la seva fabricació.

En aquest sentit, hem de comentar una afirmació de Manuel Tagüeña Lacorte en el seu llibre *Testimonio de dos guerras*, quan descriu la retirada de Barcelona, afirmant que el subfusell Labora-Fontbernat mai va arribar a primera línia de combat; però que, paradoxalment, les restes del XV C.E., en retirada, estaven profusament dotades de aquestes i d'altres armes, naturalment agafades de magatzems de rereguarda o requisades probablement a unitats en desbandada de forces de segona línia.

En canvi, en un article sobre armes, apareix una imatge del front de Teruel on Indalecio Prieto (esquerra) conversa amb uns oficials i un d'ells sembla dur un exemplar de Labora-Fontbernat.

I seguint amb l'habitual disparitat d'informacions sobre el subfusell Labora-Fontbernat, una fotografia publicada en un llibre de Gerardo Iglesias, *Por qué estorba la memoria*, mostra el guerriller antifranquista Nicanor Fernández, heroic lluitador asturià que morí afusellat el desembre de 1959, amb un Labora-Fontbernat a les mans (foto adjunta).

La pregunta és: com és possible que el subfusell Labora-Fontbernat arribés a la guerrilla antifranquista asturiana? L'autor de l'article on apareix aquesta informació és del parer que entre finals de gener i començaments de febrer de 1939, moment en què els exiliats abandonaven Catalunya (A. Cuadrado em va confirmar que, efectivament, en el pas de les tropes republicanes per la Vall de Camprodon, concretament a l'alçada de Coll d'Ares, els soldats es desprenien de les armes), es van crear dipòsits d'armes, enterrats prop de la frontera francesa. Segons l'autor de l'article, posteriorment aquestes armes serien recuperades per lluitar contra els nazis o per a la invasió de la Vall d'Aran. Finalment, grups d'aquestes forces arribarien fins Astúries duent aquestes armes.

Jo, personalment, crec que sí van arribar alguns exemplars de Labora-Fontbernat al front però, en veure la seva poca utilitat per la guerra de trinxeres (el abast efectiu d'un subfusell és curt) es van fer servir per altres objectius com, per exemple, per al combat urbà i les escortes.

4.12. Actualitat de l'arma

Què se'n va fer de totes les unitats fabricades? Com ja hem comentat en l'apartat anterior, no és descabellat pensar que alguns models de Labora-Fontbernat foren, com tantes altres armes, llençades a les cunetes dels camins quan part de la població civil es va veure obligada a exiliar-se. Altres van anar a parar, com ja és sabut, a mans de les tropes nacionals i des d'allí se n'ha perdut el rastre.

Queden encara exemplars del Labora-Fontbernat? Un cert misteri ha envoltat sempre aquesta arma, com es pot deduir de la lectura d'aquest treball. Si els estudiosos no s'han posat d'acord en el nombre d'unitats fabricades ni en el seu ús com a arma de combat, més difícil resulta encara poder respondre la pregunta d'aquest apartat. Tampoc són freqüents les fotografies de l'època que mostressin un Labora-Fontbernat.

Actualment, quasi bé no en queden exemplars; sabem, però, que el Ministeri de Defensa (en la "Fàbrica de Armas de Palencia") en guardava, almenys fins al 2010, un exemplar, que algun museu de Catalunya -Museu de Montjuïc- n'exposa un exemplar i que al Museo del Aire de Madrid hi ha un expositor d'armes de la Guerra Civil, una de les quals és el subfusell Labora-Fontbernat.

A continuació en mostrem una imatge:

Diferents subfusells de la Guerra Civil. El segon començant per baix és el Labora-Fontbernat

I em consta que són peces valuoses de col·leccionistes, algunes en perfecte bon estat d'ús i d'altres inutilitzades per al tir, que guarden i protegeixen com si es tractessin d'un tresor prohibit. I jo, que he tingut la sort de poder-te ne tenir una a les mans, en puc donar fe.

La política actual referent a la possessió d'armes sense declarar és molt estricta: si les forces de l'ordre són coneixedores de l'existència d'un exemplar històric no declarat, procedeixen a la seva inutilització; és a dir, la destrucció de peces fonamentals de l'arma que redueixen dràsticament el seu valor, o fins i tot l'eliminen. Considero, personalment, que aquesta mesura és completament injusta, ja que aquestes armes, són objectes històrics de gran valor patrimonial. En el cas concret del Labora-Fontbernat, és una part de la història de la Guerra Civil a Catalunya, un fragment del passat del qual la gent hauria de ser coneixedora.

Autor del treball amb un model del subfusell Labora

5. CONCLUSIONS

5.1. Conclusions objectives

Al llarg del treball he anat responent les preguntes que havien sorgit al començament d'aquest treball. Les recordo:

- Quan van sorgir les indústries de guerra? Per quina raó? Com estaven organitzades? On estaven? Hi treballava molta gent? Per quin motiu se'n desconeix majoritàriament la seva existència?
- Per què a Olot hi havia una fàbrica d'armes? Què produïa exactament? En queda algun vestigi? Els olotins saben que va existir? Queda algun antic treballador viu? Quin record en té d'aquella experiència?
- Com era el Labora-Fontbernat? Per quin motiu van decidir fabricar-lo? En queda algun exemplar?

Però crec que en aquest moment del treball, cal donar un pas més i fer una valoració del què van suposar la Comissió d'Indústries de Guerra i la fabricació del subfusell Labora-Fontbernat.

Sobre la CIG

1. Un fet objectiu que es desprèn de tot aquest període és que les indústries de guerra van suposar una reconversió de la indústria de Catalunya. I que el govern de la Generalitat era conscient que les noves indústries servien en el futur per transformar la situació de la indústria a Catalunya i, de retruc, d'Espanya. Aquest pensament es posa de manifest moltes vegades en els documents de l'època; per exemple, en *L'obra de la Comissió de la indústria de Guerra*, J. Tarradellas afirma, arran d'una vella fàbrica de paper estrassa reconvertida en fàbrica de cel·lulosa: *"I quan Catalunya torni a gaudir de temps de pau, la fàbrica de cel·lulosa servirà per a la producció industrial de pasta per al paper amb la qual cosa s'estalviarà una de les més importants i més quantioses importacions de la nostra indústria"*. O més endavant, en el mateix informe, es pot llegir, arran d'una fàbrica productora de "fosgè", que *"amb aquest producte Catalunya i Espanya podran independitzar-se de tots els colorants estrangers, i àdhuc es podran obtenir carburants sintètics per al cas que manqués benzina"*.

2. Encara que tot el projecte de les indústries de guerra acabés malament, és un moment de la història recent de Catalunya de la qual ens n'hem de sentir orgullosos per tot el que va suposar. I, en canvi, no únicament no s'han valorat com calia els resultats i els esforços realitzats per la indústria de guerra a Catalunya, sinó que, a més a més, aquells que en foren protagonistes han estat uns desconeguts fins fa poc. Com deia el director de TV3, arran de la presentació del documental *Del pintallavis a la bala*, molts dels treballadors encara vius no havien estat mai preguntats pel seu pas per les fàbriques de guerra. Fent nostres les paraules de J. Tarradellas en el *Report d'actuació*: *“La indústria catalana, durant aquests catorze mesos, ha realitzat una veritable epopeia de treball i de profunda intel·ligència, i Catalunya haurà d'estar agraïda per sempre més a tots aquests treballadors que amb llur entusiasme, amb llur esforç i moltes vegades amb el sacrifici de llur pròpia vida, han treballat per tal d'ajudar els nostres germans que lluiten al front i de possibilitar la victòria que el nostre poble espera i es mereix. A tots ells la nostra gratitud i el nostre homenatge”*.
3. J. Tarradellas parla en els seus informes de la disposició entusiasta dels treballadors de les fàbriques i tallers (*“Hi havia, naturalment, l'entusiasme popular, l'abnegació de l'element productor disposat a no regatejar esforços de cap mena, la col·laboració desinteressada i valuosa de l'element facultatiu i tècnic que aportava el seu saber i la seva voluntat sincera”*). Extret de *L'obra de la Comissió de la Indústria de Guerra*). Però els testimonis de l'època opinen que els interessos dels operaris eren molt diversos. Dit d'una altra manera, no tots treballaven per defensar la República.
4. Sense restar mèrits, la CIG no va crear una veritable indústria de guerra en la mesura que només va produir determinats tipus d'armes, però no va ser capaç de fabricar canons o avions ni de produir tancs en sèrie; armes fonamentals si es vol guanyar una guerra. És pot afirmar, però, que la CIG va saber crear una indústria armamentística auxiliar.
A més, la CIG no va ser capaç d'abastir les necessitats reals dels fronts de guerra; entre altres coses perquè al període inicial de formació i de creació de noves empreses –moment d'assajos i experiments, algunes vegades fallits- s'hi van sumar els nombrosos problemes financers i de matèries primeres. Sense oblidar que, al cap de dos anys, va ser eliminada de manera fulminant pel govern de la República. Dit, d'una altra manera, la CIG no va

tenir prou temps ni mitjans per a consolidar-se com a sector industrial.

5. Els protagonistes principals de la situació armamentística republicana, el govern central, la Generalitat i els sindicats, especialment la CNT, van lluitar per controlar les indústries de guerra. Cap d'ells, com diu P. Pagès, però, va guanyar. Primerament, va ser la Generalitat i el seu aliat, el poderós sindicat de la CNT qui van perdre la batalla. I després, també, el govern central qui, en part per la seva pròpia incompetència i actitud, es va obstinar a fer-se càrrec de la zona industrial més important de la República: Catalunya. I tot allò que la Generalitat i la CNT havien construït es va desfer, no de cop, perquè ja anava decaient de feia un temps, però sí definitivament: tot l'entramat de fàbriques creades per la Generalitat no va poder estar a l'alçada de les necessitats, i no pas únicament per qüestions materials, sinó pel conflicte polític de reraguarda.

6. La manca d'informació sobre molts tallers i fàbriques impedeix un estudi aprofundit sobre les indústries de guerra a Catalunya. El primer motiu d'aquesta situació ve donada per la mateixa idiosincràsia del tema en qüestió: en un estat de guerra s'han d'amagar al màxim les dades. Un cop més, ens remetem als informes de J. Tarradellas, que més d'una vegada, fa notar el secretisme que envoltaven les activitats de la CIG: *“El tema delicadíssim, ens priva de poder donar detalls de com s'aconseguí, a còpia de treballs laboriosos, la instal·lació a Catalunya, en dues grans poblacions industrials de la nostra terra, de dues fàbriques d'avions de caça i de bombardeig (...)”*

I la desaparició de la quasi totalitat dels treballadors de les indústries de guerra –aquest és el cas dels treballadors de la F-15 d'Olot- impedeix que els testimonis orals supleixin la manca de testimonis escrits.

L'oblit, conscient o inconscient de les institucions governamentals –que tampoc han manifestat una voluntat expressa de fer una recerca exhaustiva del que va ser aquesta empresa a la història catalana-, ha estat un altre motiu de la dificultat de la recerca d'informació.

No obstant totes les carències bibliogràfiques explicitades, també hi ha altres fonts d'informació que podrien ser consultades però que sobrepassen les expectatives del meu treball : la Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lorenzo (Madrid) disposa d'un impressionant arxiu de la CNT i la FAI, originalment guardat a l'Institut Internacional d'Història Social d'Amsterdam,

que recull fets esdevinguts a Espanya i Catalunya durant la Guerra Civil. No s'ha d'oblidar que el sindicat de la CNT va ser uns dels pilars fonamentals de la CIG i que el seu punt de vista podria complementar les informacions llegades per J. Tarradellas.

Sobre la F-15

1. La meua experiència amb persones relacionades amb la F-15, m'ha revelat que, majoritàriament, presenten una predisposició a passar pàgina i a aparcar uns fets històrics que els resulten llunyans, aliens o, fins i tot, dolorosos per diversos motius. És una actitud comprensible perquè del que es tracta és d'oblidar un episodi de la Guerra Civil que, en el millor dels casos –i ja sabem que van predominar les conseqüències negatives- va provocar un daltabaix en la vida de moltíssimes persones. Els testimonis indirectes que queden d'aquell moment no són una excepció.
2. Però en l'extrem d'aquest posicionament, sorprèn encara més el desconeixement de l'existència d'aquesta fàbrica per part de la majoria de la gent, inclosos els olotins. Això, un cop més, confirma l'escassa, per no dir, nul·la difusió que s'ha fet de les Indústries de Guerra a Catalunya. Fins i tot, no falten comentaris difosos per les xarxes socials, que posen en dubte que Olot tingués una fàbrica d'armament.

Sobre el subfusell Labora-Fontbernat

1. La fabricació d'un subfusell nou, enlloc de fabricar-ne un amb llicència o de copiar-lo directament va ser clarament una forma de demostrar la capacitat de les indústries de guerra a Catalunya. La urgència de la guerra i l'improvisat entramat industrial militar de la zona no afavorien la creació d'una arma com el Labora-Fontbernat. El fet, a més, que s'utilitzessin en la seva esmerada fabricació màquines i recursos, tal vegada desproporcionats, corrobora l'opinió manifestada per més d'un estudiós de que el Labora-Fontbernat va ser fill de la política "independentista" de la Generalitat i de les seves indústries de guerra.
2. El Labora-Fontbernat era una arma ben feta, de disseny elegant, però que, com certs estudiosos han manifestat, com l'historiador Gabriel Cardona, no

resolia les necessitats de la batalla. Recordem, que els subfusells, per les seves característiques, són armes de combat urbà, i no són útils a l'hora de disparar a llargues distàncies des de les trinxeres.

3. La disparitat i diversitat d'informacions relatives al subfusell Labora-Fontbernat, que no poden ser empíricament contrastades amb exemplars d'armes (no oblidem que, llevat d'algunes mostres de Labora-Fontbernat exposades en alguna vitrina d'algun museu, els escassos subfusells existents resten amagats ja que són objecte d'inutilització per part de les forces de l'ordre), fan que molts aspectes de l'arma resultin confusos. Per exemple, un dels dubtes que no he sabut resoldre, malgrat la documentació que he consultat és el següent: la versió Labora va ser únicament produïda als Tallers Labora de Barcelona? I la F-15 d'Olot va fabricar exclusivament la versió Fontbernat? Quina es va crear abans? No sempre les dades consultades coincideixen. I encara més: A. Cuadrado em va arribar a comentar que abans del Labora i el Fontbernat va existir una altra versió d'aquest subfusell que tenia problemes diversos i que van ser solucionats posteriorment. Però, no he trobat cap document escrit d'aquesta tercera versió de l'arma; únicament he pogut llegir, expressions del tipus, "una primera tanda d'armes".

5.2. Valoracions personals

Quan vaig començar aquest treball, ja sabia que seria dur enllestir-lo. Malgrat el meu interès pel tema, en alguna ocasió em vaig sentir cansat i avorrit. Però tot aquest esforç s'ha vist recompensat.

Un dels premis ha estat el coneixement de molts fets importants del passat que fins aquest moment jo ignorava. I alguns d'ells m'han estat transmesos acompanyats d'allò que se'n podria dir "el factor humà": penso, per exemple, en l'entusiasme amb què A. Cuadrado rememorava el passat del seu pare; l'emoció difícilment explicable que hom experimenta quan té entre les mans papers que han estat curosament conservats durant tants anys i escrits per gent que ha fet la història; o la satisfacció de trobar les restes d'un antic taller de guerra –sentiment comparable a la recerca del tresor- passejant pels carrers d'Olot.

Una altra de les coses que he assolit és haver après a investigar en el sentit literal de la paraula ja que, després d'informar-me, he hagut de decidir entre un ventall d'opcions i m'he equivocat algunes vegades; però he intentat trobar una solució als errors comesos. I quan no hi hagut més remei, he hagut d'abandonar una idea, que,

aparentment era prometedora, i he cercat una altra via d'investigació. Puc dir, doncs, que el treball de recerca m'ha fet madurar intel·lectualment.

Per acabar, i no menys important, l'elaboració d'un treball de recerca obliga a posar en marxa una sèrie d'actituds: ser pacient, no perdre l'esperança, ser imaginatiu i observador. Al cap d'un temps, hom percep que "creix" després d'haver solucionat un problema i que sorgeixen respostes amb més facilitat que abans. En definitiva, el treball de recerca també ajuda a desenvolupar un tarannà associat a la maduresa personal.

Vista parcial del Monestir de Poblet, seu de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià

6. BIBLIOGRAFIA

6.1. Llibres, revistes, documents, documentals

BESSES, Montserrat; SANSA, Marc. Documental *Del pintallavis a la bala: La indústria de guerra a Catalunya*, TV3, 2008.

DE MADARIAGA FERNÁNDEZ, Francisco Javier, *Las industrias de guerra de Catalunya durante la Guerra Civil. Tesis doctoral*. Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, abril 2003.

HOUON, Jean, "Le pistolet-mitrailleur. Labora", *La Gazette des armes*, nº 304, pp 29-31.

MANRIQUE GARCÍA, José M^a, MOLINA FRANCO, Lucas. *Las armas de la Guerra Civil Española*, Madrid, La esfera de los libros, 2006, pp. 104-109, 560-566.

PAGÈS BLANCH, Pelai, "La Comisión de la Industria de Guerra de Catalunya", *Ebre 38. Revista Internacional de la Guerra Civil (1936-1939)*, núm. 3, pp. 43-64.

PUJIULÀ RIBERA, Jordi. "Les transformacions econòmiques" a *Dictadura, República i Guerra civil*. Olot, Ajuntament d'Olot i Diputació de Girona (Quaderns d'Història d'Olot, nº 8), 2005, pp. 72-75

PUJIULÀ RIBERA, Jordi. "La indústria de guerra" a *La Guerra Civil a Olot (1936-1939). Recull d'articles*. Olot, Fundació Pere Simón, 2000, pp. 56-57.

SIERRA, E.; AVILA, C., "Subfusil Labora", *Armas y Municiones*, pp. 66-68.

TARRADELLAS, Josep. *La Indústria de Guerra a Catalunya (1936-1939)*, Lleida, Pagès Editors, 2007.

VALERI, Xavier. *Uns altres temps, una altra Garrotxa*. pp. 44-49, Olot, Impremta Costa, 1995.

VVAA. *Indrets d'una guerra (1936-1939). Recull de conferències*. Sant Just Desvern, Edició Secció Excursionista de l'Ateneu Santjustenc (SEAS). 2010.

VVAA. *La guerra civil a Catalunya (1936-1939)*, Volum 3: *Catalunya, centre neuràlgic de la guerra*, i Volum 4: *Derrota, ocupació militar i exili*, Barcelona, Edicions 62, 2004.

ARXIU MONTSERRAT TARRADELLAS MACIÀ, Documentació diversa.

ARXIU COMARCAL D'OLOI, Padrons de contribució industrial del Fons Ajuntament d'Olot.

6.2. Webs

- **Indústria de Guerra a Catalunya**

[http://es.wikipedia.org/wiki/Industria de Guerra en Catalu%C3%B1a](http://es.wikipedia.org/wiki/Industria_de_Guerra_en_Catalu%C3%B1a)

(consulta: 27 de setembre de 2012)

<http://grupsderecerca.uab.cat/vidaguerra/es/content/archivo-tarradellas>

(consulta: 8 de novembre de 2012)

- **Armes**

<http://es.wikipedia.org/wiki/Subfusil> (consulta: 3 de març de 2013)

[http://www.allmilitaryweapons.com/2011/07/list-of-submachine-guns-](http://www.allmilitaryweapons.com/2011/07/list-of-submachine-guns-smg.html)

[smg.html](http://www.allmilitaryweapons.com/2011/07/list-of-submachine-guns-smg.html) (consulta: 15 d'octubre de 2012)

- **Armes de la Guerra Civil**

<http://www.sbhac.net/Republica/Fuerzas/Armas/Mitos.htm> (consulta: 12 de desembre de 2012)

<http://www.laretirada.com/> (consulta: 18 de setembre de 2012)

<http://www.catalogacionarmas.com/index.asp> (21 d'abril de 2013)

<http://www.sbhac.net/Republica/Fuerzas/Armas/Infanteria/Subfusiles/Subfusil.es.htm> (consulta 7 de novembre de 2012)

- **Subfusell Labora-Fontbernat**

http://pediaview.com/openpedia/9mm_Bergman/Bergman-Bayard (12 de maig de 2013)

<http://www.armas.es/articulos/subfusiles/30015-gnaranjeroq-y-qlabora-q-dos-subfusiles-republicanos.html> (2 de febrer de 2013)

http://industriesdeguerra.blogspot.com/2006_02_01_archive.html (5 de juny de 2013)

- **Imatges antigues de Olot**

<http://imatgesgarrotxa.olot.cat:8107/> (consulta: 18 de juliol de 2013)

6.3. Visites

Dues visites al domicili i museu particular d'Alexandre Cuadrado Puig a Camprodon. (3 de juliol de 2012 i 10 de març de 2013)

Visita i consulta de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià (3 de maig de 2013)

Visita de la seu d'Olot TV (27 de juny de 2013)

Visita i consulta de l'Arxiu Comarcal Alt Empordà (1 de juliol de 2013)

Consulta de la Biblioteca Fages de Climent de Figueres (1 de juliol de 2013)

Visita i consulta de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (11 de juliol de 2013)

Recorregut històric per Olot buscant els tallers de la F-15 (11 de juliol de 2013)

Recerca de les restes dels Tallers Confederals Labora, al carrer Badal nº 20 de Barcelona (26 de juliol de 2013)

Entrevista a Matias Castanyer a Olot (10 d'agost de 2013)

7. AGRAÏMENTS

Vista parcial d'Olot, 1925. Col·lecció d'imatges de Josep Mª Dou Camps

Voldria agrair a totes aquells persones que m'han ajudat especialment a l'hora de confegir el treball de recerca:

En primer lloc, al meu oncle Alfons Romero, per suggerir-me la idea sobre la qual tracta el treball i ajudar-me a iniciar la investigació, donant-me les indicacions fonamentals relatives a les fons d'informació, així com per facilitar-me el contacte amb Alexandre Cuadrado.

A Alexandre Cuadrado Puig, per haver-me explicat generosament la vida del seu pare i la seva pròpia i per haver-me donat informació valuosa sobre la F-15 i el subfusell Labora-Fontbernat.

A Matias Castanyer, al qual vull agrair-li haver recordat amablement un tros dolorós del seu passat, compartir-lo amb mi, transmetre'm la seva il·lusió pel meu treball i encoratjar-me a perseguir els meus reptes, per inversemblants que puguin resultar. I a Carles Gil, ciutadà olotí que, amablement em va posar en contacte amb M. Castanyer

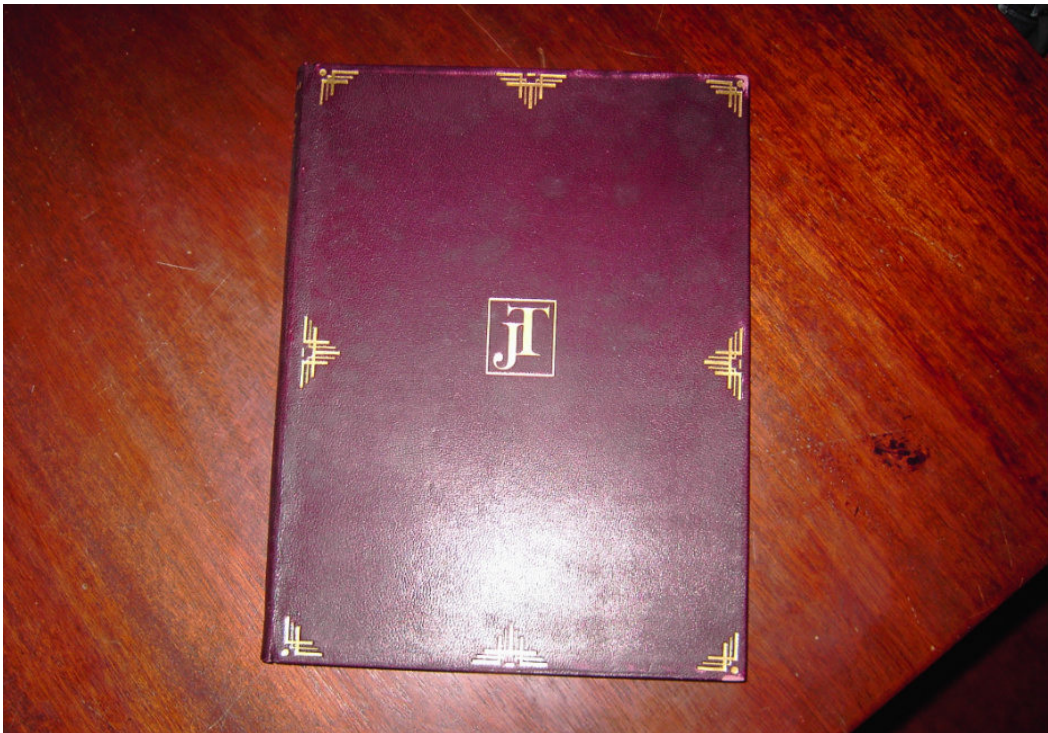
A la directora de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, Montserrat Catalán, per la seva total disposició per ajudar-me a l'hora de consultar els documents de què disposava.

A la directora de l'Arxiu Comarcal d'Olot, Anna Bonfill, pel seu compromís amb el meu treball i la seva amabilitat al oferir-me la seva ajuda i disponibilitat en tot moment.

Al meu tutor de treball de recerca, Federico Luque, pel seu ajut i pels seus consells en els moments en que el dubte m'assaltava.

A la meva estimada família, pel suport incondicional que m'ha prestat en tot moment.

I per acabar, vull manifestar la gratitud que sento per Josep Tarradellas i Joan que, amb la seva visió d'Estat i de futur, ha fet possible l'existència de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià i, en última instància, ha fet realitat aquest treball.

Portada de l'exemplar original de *Report d'actuació de la Comissió de la Indústria de Guerra*, escrit per Josep Tarradellas, 1937- AMTM